

A Lőretojt helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

6 Klamár Zoltán
Kovács Antal
szobrász világról

7 Szerda Balázs az
identitásról

11 Bolyos Miklós a
népművészetről

2020. február 15. III. évfolyam 2. szám

esszé

ORSZÁGOLÓ

Határfeltés betörés nélkül

Egyszer volt... Elmondanám, de hiába, a múlt idő elméleti síkra költözött. Mindazok, akik eddig emberi arcot viseltek, immár attól is megfosztattak, hogy néhaiságuk képként rögzüljön bennünk. Azóta, emlékek helyett, maradt a homályos képzelet: valamikor szent rítusok egymásba kapaszkodó táncosai voltunk, amikor sámánjaink még ujjongva perdültek a porban, millióknak rajzolta otthont, otthon. Az viszont már tegnapelőtt történt, hogy ocsúdásunk egy új honfiségről szólt, ünnepeink kenyérként és vízként szolgálták testünket, hogy mi viszontszolgálhassuk őket. Ünnepeink énekeink lettek, amelyek a búzatenger és a májusi eső frissességével bírnak, és a termőföld állhatatosságával öröködnék felettünk.

Hajdanán élt errefelé egy lány. Fekete hajú, parázsszemű, délszaki fajta volt. Olyan nő, aki cseppet sem ártatlan kisugárzásával ártatlanná szelídíti maga körül ezt a meggyalázott világot. Te is kedvelted. Azt mondtad: nézd, még a lehunyt szeme alatt is mosolyog! Aztán eljött a pillanat, amikor karomba kaptam, és kiosontam vele a szelíd estébe, mely időközben hajnal lett. Szerelmes szédülések vittek neki a tavaszi határnak, ahol neszező remegésünk lassan egybeomósodott a világosodó tájjal. S ott, akkor egy olyan országra ébredtem, amely a maga valóságában közelebb állt hozzám, mint a sajátom. Csakhogy ez az ország láthatólag sehol sem volt. Ennek ellenére úgy éreztem, benne élek, nemléte megérint, miközben szűkebb pátriám, e különben szeretni való elmeszülemény akkora térré zsugorodik, mint amekkorát a testem kitölt. Ezzel együtt érkezett a fájó rádöbbenés, hogy elejétől fogva ezt a tér-odút cipelem magamon, amely mintha testem levegőből öntött mintázata lenne. Egy formális keret, amelyet alkotóm elfelejtett lefejtetni rólam, miután belé öntötte önvalómat. Vajon hol az én helyem a világban? – kérdeztem volna, de a lány már egy másik országból mosolygott rám.

Egykori keresztény bölcselők, akik meggyőződésük helyett hitüket hívták segítségül kőkemény téziseik megfogalmazásához, ők érezhették úgy magukat, ahogyan én most, amikor szembesülni kényszerülök egy olyan fogalommal, amely a maga légneműségében hívatlanul a fejembe költözött, s ott vár valami észszerű magyarázatra.

Verebes Ernő

Ezért, még ha létezik is rajta kívül valami a világon, annak sorsa az, hogy észrevétlen maradjon. Mellette ugyanis ellehetetlenülnek a mindennapi apró dolgok, s úgy vélem, pontosan ettől a lehetetlen unalomtól menekülnek azok is, akik éjszakánként megidézik, lehívják hősi turul-szellemüket, saját hazáikat a magasból; s még azután is, hogy az álom elpárolgott, ők megtoldván azt nappali kábulattal, mámoros bábokként lázonganak testhezáll, puha házaikban, képlékeny országaikban, lelkes haragváraikban – a világ effajta rendje ellen. Pedig egy ásott verem is csak addig lesz börtönünk, ameddig otthont nem teremtünk belőle. Az újraélesztett szenvedés épp annyira forraszt össze bennünket, mint újratörés a csontot. Az emlékezés más: a kimerevített fájdalom tudatos testmozgással legyőzhető.

Neked látnod kell, hogy a jövő társadalmi építményei már csak ilyenek. Úgy alakulnak szélteben-hosszában, ahogyan jár-kelel bennük az ember. Olyan magasak, mint amilyen magas valaki, ha felfelé ugorva kezét az ég felé nyújtja. Hazák a magasban. Vajon kinek, s hol kezdődik az ég? Földig ér-e, kérdeznéd. Hát persze, most is a fűszálak hegyén, a bogarak hátán pihen. De az is lehet, hogy a tavaszi felhőhatártól felfelé húzódik, s ki tudja, meddig tart. Ősszel s télen a köd az, ami eljártssa a magasságot. Olyankor Te is leszállsz közénk. Felhőként csodáljuk benned a csalfa homályt, amelynek láthatatlan odvai mélyén, állandósulva, akár a lélegzetvétel, utat találnak a mindig újjászülető hazátlanság mindennapjai: az egyetlen, végleges Haza reménye. Csakis ilyen vágyakkal mérhetem le egykori országaim súlyát.

Létezett egyszer egy élet lehetősége, amikor a folyók, akár a köd, kezdtek part nélkül hömpölyögni. Hiába kérdezősködtem, lehet-e part nélkül hömpölyögni, elvitt az ár engem is. Létezhet-e ár part nélkül, kérdeztem újra, de már oly messze jártam, hogy csak a folyam zubogását hallottam. Zuboghat-e a víz elsodort faágak, unalomig görgetett kővek, szilaj kavicsok, makacs homok nélkül, tolult föl bennem a kétely, de már a kérdés gondolatának is idő kellett, hogy elérjen hozzám, oly messzire sodródtam önmagamtól.

folytatás a 3. oldalon

Az összetartozás műzsója

vezérvess

Zalán Tibor

A kálvárián

Gion Nándornak

Feketébe keseredik a krisztusi pompa.
Űt az idő.

Fehér ruhát ad martalócokra.

Süllyedő táj –

égnek emelt karú nép a nádas.

Megadta magát? Nem! Pusztulása ellen lázad.

Állunk, beszakadt mögöttünk minden vészkijárat!
Szólíts hát szívünk mellé Virágos

Katonákat.

Magjainkat más tájakra szél menti:

megérni.

Mi veszhetünk – helyünkre ők fognak visszatérni

GION-SZÖVEGEK MAGYARORSZÁGI RENESZÁNSZA

Kurcz Ádám István

Még egyszer a drámai művek kiadásáról

Az Előretolt Helyőrség októberi számában beszámoltunk róla, hogy talán nincs még egy magyar író, akinek az elmúlt évben annyi drámai műve kapott volna publicitást irodalmi-kulturális lapokban és portálokon, mint Gion Nándornak. Elkezdtük az eddig (kötetben) meg nem jelent Gion-drámák ismertetését, illetve beszámoltunk a mostani kiadásukkal kapcsolatos munkálatokról. Jelen számunkban ezt folytatjuk.

A drámai művek tervezett kötetében helyet kap a *Holicser* című – le nem forgatott – tévéjáték-forgatókönyv is, amely humorával, iróniájával, tömörségével Gion egyik legjobb, legeredetibb ilyen műfajú alkotása. A darabnak Gion legtöbb drámai művéhez hasonlóan van tematikai előzménye az életműben: a *C. O. Holicsér, a teknősbéka* című novella az Új Symposiumban jelent meg 1972-ben. A novellával szemben a *Holicser* címmel közreadott (a hagyatékban cím nélküli kéz- és gépiratban fennmaradt) forgatókönyv „hősei” között már nem szerepel a novellában még címadó teknősbéka, ez indokolta a dráma címének megválasztását. A forgatókönyvben – nemcsak az előzménynovellával, hanem szinte az egész életművel szemben (!) – senki nem magyar nemzetiségű, a nevek legalábbis markánsan szláv hangzásúak. Sőt – szintén párját ritkító módon – a mű gépirata a hagyatékban szerbhorvát fordításban is megvan. E momentumok a szituáció, a problematika – amelyekről talán spoilerelés, azaz a poén lelövése nélkül elmondható, hogy a félelem kialakulása, működése körül forognak – egyetemes érvényét erősíthetik.

A *Nem akármilyen utazás* – eddig még hangsúlyra nem vett – rádiójáték szövegkönyvének filológiai érdekessége, hogy Gion Nándor felesége, Eszter kézírásával maradt fenn: gépi átírata és a művet lediktáló író szándéka szerinti eredeti címe nem ismert. A címet a műből vett idézzel pótoltuk, mert bár több más részletet is hasonlóan találónak éreztünk volna – például: *Azóta gyűlölöm az ócskásokat* vagy *Tudod, a lehetőség, az nagyon fontos* –, egyet szükségesnek éreztünk a mű élére is kiemelni. E mű tematikai rokona a *Naponta két hamutartó* című rádiójáték, amelyben évekkel később ugyanaz a házaspár ugyanúgy „játszik” (vö. Eric Berne, *Emberi játszmák*, Gondolat, Bp., 1987), csak sokkal gyakorlottabban, rutino-

sabban, teljesen begyakorolt séma szerint – így már a teljes abszurdba hajlóan. A két darab elképzelhető akár egyazon mű két „felvonásaként” is, amelyeket csupán a következő rendezői utasítás választana el: „Néhány évvel később, ugyanabban a lakásban...”

A *Jéghegyek fölött* című, eddig szintén semmilyen módon nem publikált hangjáték-forgatókönyv az író azon élményeiből táplálkozik, amelyeket a Jugoszláv Írószövetség küldöttségében kubai útja során átélt, és amelyeket két novellában is feldolgozott: *Ahol szépek a tengeri kagylók*, illetve *Jéghegyen szalmakalapban* címmel. A drámai műnek a hagyatékban többféle szövegváltozata maradt fenn, amelyekből a szöveget e sorok írója véglegesítette.

A Gion műveiből készített rádiójátékok (hangjátékok, mesejátékok) közül többet nem maga Gion dramatizált: a *Postarablók* című „ifjúsági hangjátékot” például Sinkó István alkalmazta rádióra Gion 1972-ben azonos címmel megjelent regényéből. A kötetben azért van helye a nem az író által készített dramatizációknak is, mert mind az író életében, az ő tudtával, beleegyezésével vagy legalábbis tudomásulvételével készült az Újvidéki Rádióban, ahol az író évtizedekig a magyar szerkesztőség főállású munkatársa: előbb irodalmi, majd felelős és főszerkesztője volt. Mivel a legtöbb gioni prózaszöveg szinte adja magát például a rádiós előadásra is, nagyon nagy százalékban eredeti Gion-szöveget kapunk a dramatizációkban. A dialógusok mondatai legtöbbször egészen híven követhetők – és követik is – a regényes, elbeszélések párbeszédese szövegét; a narrátor megszólalásait pedig sokszor az író kisgyermekkori alteregója, a „Tamás” nevű szereplő szájából halljuk „viszont”. Izgalmas élmény a prózában már ismert történetek újraolvasása-hallása; úgy, hogy a hangsúlyok olykor máshová kerülnek, mégis megáll az eredeti koncepció. Gion maga is mindig törekedett rá, hogy minél több – első kidolgozásában prózai – műve állja meg helyét a világot jelentő deszkákon, a filmvászonon vagy a rádió „színpadán” is.

A készülő kötetben „egész estés” filmek forgatókönyvei is helyet kapnak: A *vád* című forgatókönyvből Sára Sándor rendezésében elkészült a film is. A forgatókönyv és a film közötti számos apró eltérés közül mindenképpen megjegyzendő, hogy

a sajátosan humoros gioni írónia a forgatókönyvben még itt-ott tetten érhető, a filmen viszont egyáltalán nem. Ennek a kimaradt szövegrészeket túl oka a drámai, sőt tragikus témát erőteljesen kifejező képi világ, amelyet a filmben a megfelelő hanghatások is támogatnak.

A *Latroknak is játszott* című családtörténeti regénytetrológia forgatókönyv-változata az első három regény: a *Virágos katona*, a *Rózsaméz* és az *Ez a nap a miénk* dramatizációja. A dramatizálással Gion nem csupán más műfajra transzponálta prózáját, hanem fontos hangsúlyokat is áthelyezett: a *Rózsaméz* című regény fő motívumát, sőt címét adó *rózsaméz* megtalálása az 1976-os regényben egy munkásmozgalmi szervezkedés sikeréhez – míg az ezredfordulón írt forgatókönyv-változatban a magyar csapatok 1941-es bevonulásához, Bácska Magyarországhoz való visszatéréhez kötődik.

Az innen folytatódó *Ez a nap a miénk* újszerűen reflektál többek között a magyar csapatok megjelenésére, a teleszerbek ki- és a bukovinai székelyek betelepítésére, a szerbek partizánakcióira, az erre következő „hideg napokra”, a bácskai németek fasizálódására, a kommunisták várakozásaira, a háború sztálingrádi fordulatra stb. A forgatókönyv közvetlenül Gion halála előtt készülhetett. Erre az immár számítógéppel készült gépirat betűtípusán és jó minőségén túl a sorozat befejezetlensége is vall: Gion nemcsak *Aranyat talált* című negyedik regényét nem írta hozzá, hanem az *Ez a nap a miénk* átírata is befejezetlen maradt. A sorozat első darabja, a *Virágos katona* 1900 körül indul – jelen darab éppen a sztálingrádi fordulatig tart, a gépiraton pedig e szavak olvashatók a mű után: „Ehhez kapcsolódhat szerves folytatásként Gion Nándor »Ez a nap a miénk« című regényének befejező része, a 144. oldaltól a 262. oldalig”. De jó volna – ez az író nagy vágya is volt! –, ha az elkészült forgatókönyvekből és a remek regényekből kiindulva mihamarabb filmvászonra kerülhetne Gion dúsitott realista világa, illetve fordulatos XX. századi történelmünk, eleddig ismeretlen – bácskai magyar – szemszögből!

Az *Izidor* című szintén biztos kézzel megírt rádiójáték ugyancsak Bácskában játszódik, de már a szocializmus kezdeti éveiben, és Gion több prózai művének egyes motívumait

Az utolsó kép Gion Nándorról

Fotó: Simonyi Balázs

sűríti drámai erővel: az *Ezen az oldalon*, a *Sortűz egy fekete bivalyért*, *Az anyagi vigasság* – és azon belül is főként az *Izidor* című novella – több izgalmas része is visszaköszön benne. A hangjátéknak az életműben elfoglalt helye különleges. Gion a nyolcvanas évek végén újból a pályakezdéséhez hasonlóan érzékenyen és merészen nyúlt a politikailag kényes témákhoz is. A pálya első szakaszához hasonlóan a pálya végén született művekben is kevésbé érzékelhető a cenzúrától való szorongás. És éppen ez a mű a fordulópontra: az íróban kialakult görcs ezzel az 1986-ban írott és 1987. február 11-én bemutatott hangjátékkal kezdett oldódni, amikor egy olyan ember furcsa öngyilkosságát is nyíltan tematizálta, aki a kommunista rendszernek köszönhetette, hogy kirívó büntetése után nem érte semmiféle törvényes felelősségre vonás. (A hangjáték azonos című és szintén merész prózai rokona, az *Izidor* című novella, amely *Az anyagi vigasság* című regény első fejezeteként is értelmezhető, majd csak 1987 decemberében jelenik meg a Kortárs folyóiratban.)

Az *Ámuldozó szemek* címmel most első alkalommal közreadott irodalmi forgatókönyv – Gion Nándor és András Ferenc közös munkája – szintén nem egyetlen regényből vagy elbeszélésből, hanem több műből: Gion Budapesten írott novelláinak füzéréből, ezek számos motívumából építkezik. Két főhőse a délszláv háború elől Magyarországra menekült vajdasági festőművész és öreg barátja, a novellákban a Fehérhajú Szabadkőműves „néven” szereplő öreg vegyész mérnök; az ő történeteiket sűríti drámai erővel. A darabban többek között a *Maradjon a galamb*, a *Margitka gondja*, az *Amarilla*, a *fe-*

ledékeny kuvasz, a *Svédkályha* és a *Fényjelek nélkül* című elbeszélések izgalmas részei is visszaköszönnek. A forgatókönyv alapanyagául szolgáló novellák az 1990-es évek budapesti valóságára, a kapitalizmus kezdeti éveinek számos visszásságára reflektálnak: a mű témája elsősorban a cselekmény idejéhez képest legközelebbi közelmúltban beköszöntött *demokrácia* ellentmondásos sokszínűsége. Konkrétan és legközelebbről felismerhetően az Aranykéz utcai robbantásos merénylet lehetett ihletője az írásnak, amelyben többek között az újonnan lehetővé vált gazdasági visszaélések és ügyeskedések számos fajtájáról: a maffia működéséről, pénzmosásról, emberrablásról, megjátszott nyomoréksággal való visszaélésekről, a prostitúció és a szerencsejáték térnyeréséről, valamint gyanús hátterű balkáni bevándorlók és más bizonytalan egzisztenciák egyéb ellenőrizhetetlen ténykedéseiről is olvasunk. A darabban a Budapestben megélt valóságot éppoly sajátosan görbe tükörben látjuk, mint Gion Nándor korábbi írásaiban a jugoszláviai/vajdasági, ám az író ideát is olyan élő – és nagyjából maig aktuális – témákat emelt az irodalomba, mint rajta kívül talán senki. Ezért is örvendetes lenne, ha minél hamarabb filmvászonra láthatnánk ezeket a sajátosan humoros-ironikus történeteket közelmúltunkról, még nagyon a helyét kereső szabadabb világunkról: az 1990-es évek Budapestjéről – reméljük, a forgatókönyv mostani közreadása segíthet ebben.

Reméljük továbbá, hogy a fent ismertetett írások közül is minél több kerülhet a most készülő kötet által is rendezők, producerek, dramaturgok kezébe – így pedig nézőközönség, illetve hallgatóság elé.

esszé

Verebes Ernő

Elszakadtam attól a parttól, amely arról volt híres, hogy mindig csak *holnap* válik majd lakhatóvá, hogy azután végül teljesen eltűnjön, elmerüljön valahol messze egy új vízözön egyformaságában, ahová egyetlen kérdés sem érhet el, hisz minden ott ér véget, ahol a táj síkfogalommal idomul, a köd, akadályait eltüntetve, tökéletes térnek álcázza magát, és a mérhetetlenség uralkodik mindenben. Oly messzire sodródtam, hogy a másik oldalon már közelíteni látszottam. S képzeld, mindez egyetlen éjszaka alatt történt, akkor, amikor bátorításodra karomba kaptam azt az alva mosolygó lányt, s kiosontam vele a szelíd estébe, amely időközben hajnal lett. A szántók sötétzöld huzattal bevetett ágyak voltak, s tudtam, hogy e pazar szállást Te bocsátottad rendelkezésünkre, s hogy reggel, mint valami komornyik, csendben kitérsz majd egy hatalmas ablakot, míg mi szerelmesen hunyorgunk, szemünkben az első fényel.

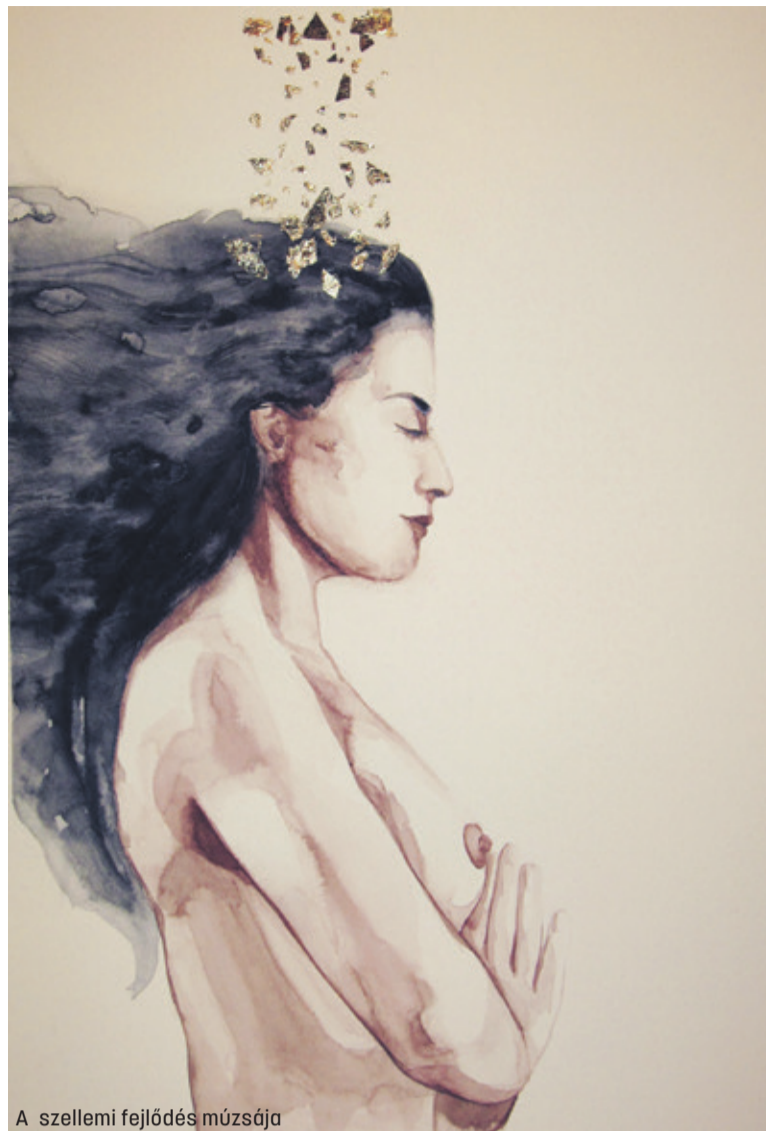
Élt egyszer régen, s onnantól örökké, egy büszke, érinthet-

len lakáj. Egyszerű Hazavezető szellem volt, aki merev tartással, tekintélyt parancsolón tornyosult a karcos mulandóság fölé. Akár egy jegenye, amelyet több emberöltőnyi küszködés vihara edzett. Tudtuk, ki Ő, hisz láttuk, min munkálkodik, amikor a világot felkapja az első derengés, majd tágulni kezd a látóhatár, s előkészít egy újabb felvonást, főszerepben a nappal. Íme, ujjongtunk, egy eljövendő ország hajnala ez itt! Kimenthet bennünket a sötétből, s talán arra sem kell már sokáig várunk, hogy az istenadta nép megválassza régen várt királyát, aki végigmasírozik majd égi birodalmán, amely oly hatalmas, mint amennyire beláthatatlan; s valóban, már ott is lépkedtél fejedem a fénykoronával, nyomodban a zölden zendülő vidékkel. Alattad mit sem sejtő emberek nemzedékei váltakoztak, hogy leróhassák neked tiszteletüket és hálájukat. De egyvalamit még a Királynak is tudnia kellett: az emberek igazából sosem értették, s még ma sem értik, hogy

kinek s miért is hálások tulajdonképpen. Hogy mi végre ez az oszthatatlan tűz a szívekben, amikor egy egyszerű honfi kebel amúgy is, Király nélkül is megdobb a hazáért. Valamilyékért. *Mindegy, mely nemzet fia vagy, csak Fiú légy!* Vajon a Te fiad mit szólna ehhez? János evangélista hangján azt mondta: „Lássátok, milyen nagy szeretetet adott nekünk az Atya, hogy Isten fiainak nevezettünk.” (I. Ján. 3, 1). Lám, így is születhet egy mondat a Te országod védelmében.

De mi még itthon maradtunk, bárhol legyünk is. Nehéz ezt megértenie egy, a távolságot lépésekkel leküzdő embernek. Ám ha a magunkkal vitt gondolat, nyelv és tett a fényévekkel is pillanatról pillanatra elbánni volna képes, akkor a világ egy olyan sűrítmény-válna, mint amilyen régen, gyermekkorában volt. Azóta sem tudjuk határait, hiszen az Te magad vagy.

De ha már neked Országod van, miért ne lehetne nekünk is, általad?

A szellemi fejlődés műzsája

vers

Sziveri János

A beválasztott

Személyem a latban bármit ha nyom fölveri kertedet gazul a gyom tiszta hiányod füstölgő árnya trágyaként zuhan a tájra

Közeledben kioltott tüzeket mérnek hamut szórnak a félszeg szélnek nagyokat ütnek alul az övön cipő koppan a macskakövön

Száraz vére porlik a télnek nyelveden immár alig beszélnek magadat adtad egy romlott estér' nem feledlek gyáva testvér

Ha kéne sem tudnék mást vallani belém ivódott kábán valami mégse higgyétek hogy győztetek amíg élő költő van köztetek

(1988)

Ma vie

Rendezzük el, amit elrendezni kell. Takarítsuk ki e ronda boltot. A romlott részeket jegyeztessük fel, lajstromozzunk követ, belet, májfoltot.

A kisebb-nagyobb tételből összeáll mindig valami szokatlan rendszer – lágyan, mint a lélek a testből ha elszáll. Sejti csak ezt a révült gyermekember,

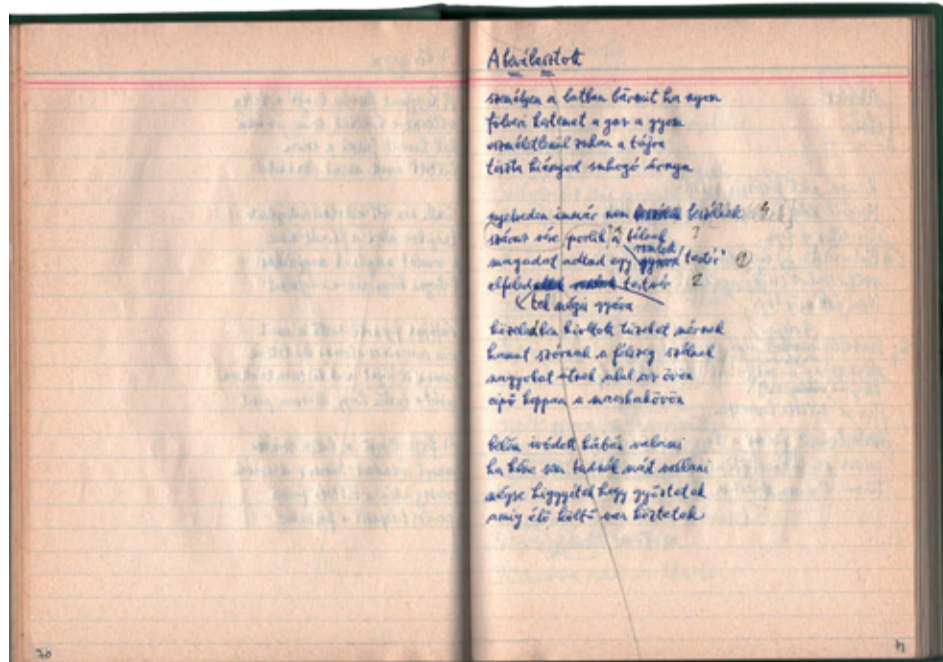
aki voltam, s ki itt nyugszik bennem holtan és majdan új életre vár –
Miért kizárólagosnak lennem

– dolgunk végeztével a bazár bezár –,
ma sýnylem amit a gyermek vétkezett,
a világra hogy előttem érkezett.

(1988 előtt)

Sziveri János (1982)

A vers kézírata a Kertész Imre Intézet tulajdonában.

Fotó: Dormán László

novella

HA FÉRFI VAGY

Áginak

Miért gyötörsz, szólalj meg végre, mondj már valamit, az isten szerelmére, a sírba viszel a hallgatásoddal!, valami ilyesmit mond majd megint, én majd eltartom a fülemtől a telefont, mert ha közelebb teszem, úgy érzem, belém mászik egész lényével, mintha az a sírástól fátyolos, egyszerre panaszos és vádoló hang vékonyka, ám láthatatlan szálon húzná maga után a tulajdonosát is, szinte érzem is már a csiklandozást a fülemben, ahogy cikázik odabent, birizgálja a finom szőröket az az izgága fonál, ezért tartottam el jó messzire a telefont a fülemtől már az előbb is, amikor hívott, nem azért, mert nem akartam hallani, hallgattam én, mit mond, és válaszolni se azért nem válaszoltam neki, mert nem akartam, vagy mert nem tudtam követni, miről beszél, hanem azért vívódtam, mert félttem, hogy akkor még jobban elkeseredik vagy méregbe gurul, sose tudom megállapítani, dühös-e, vagy csak kesereg, mindegy is talán, mindenesetre biztos azt mondja majd megint, hogy nem figyelek, most se figye-

lek oda rá, sose figyeltem arra, amit mond, hiába beszélt, vagy ha nem ezt, akkor meg azt, hogy nem értem, amit mond, mert nem is akarom megérteni.

Nem szólok semmit, csak hallgatom, ő meg majd folytatja, szövi egymásba a gondolatait, mintha abban a pillanatban találná ki, ennyi mindent nem lehet előre előkészíteni, egy mondatot esetleg, azt be lehet gyakorolni, azt oda lehet vágni a másik fejéhez még telefonon keresztül is, meg lehet mondani neki, hogy Figyelj, piszkol nem jó ez így, vagy ilyesmi, és akkor ebben minden lényeges benne van, minek ezt tovább ragozni, ha a másik nem hülye, ért a szóból, fogja a motyóját, és szedi a sátorfáját.

Hiszen éppen ez a baj. Tudom, hogy piszkol nem jó ez így, szenvedünk mind a ketten ebben az együttélésben, és mégsem tudok tenni ellene. Vannak napok, sőt hetek is, amikor minden olyan szép, olyan jó, szinte idilli, és akkor egyszer csak minden megint elromlik, darabokra török, megint jön a veszekedés, nem is értem, miért, mondani nem mond semmit, ki kéne talál-

nom, mit gondol, mi a baja, de azt se hagyja, mihelyt próbálok valami fogódzót keresni, azonnal lehurrog, hogy maradjak csöndben, nem értem, hogy nem arról van szó, nem ilyen egyszerű ez, én mindent leegyszerűsíték, pedig ez az egész ennél sokkal bonyolultabb. Nem tudom, mi lehet ennél sokkal bonyolultabb. Tizenöt éve élünk együtt, gyerekünk nincs, ketten vagyunk, nem született, hiába próbálkoztunk, én meg örökbe fogadni nem akartam, ki tudja, mi lesz belőle, milyen szülei voltak, felneveled, a végén agyonver, ilyen is volt már, ezt mondtam neki, ő meg hogy a sajátod is agyonverhet, arra is volt már elég példa, ezt mondta, talán igaza is volt, nem tudom, de most már mindegy is, eltelt azóta jó tíz év, és így is elég a bajunk egymással, mi lenne, ha még egy-két gyerek is rohagálna körülötünk, ezt mondom.

Nem emlékszem, mikor lett ilyen. Nem azt állítom, hogy elviselhetetlen, mert valahogy mégiscsak elviselem, nem mondom, hogy nem, de néha annyira elfogy a türelmem, és nem akarom bántani, úgyhogy inkább fogom a

kabátomat, és eljövök ide anyámhoz, úgyis meg kell látogatnom, és ezt ő is nagyon jól tudja, hogy csak azért jövök, nem másért, de mindig úgy állítja be, mintha én ki akarnám magam vonni a beszélgetésből, ami persze sose beszélgetés, inkább monológ, oda se figyelek időnként, mert folyton ugyanazt mondja, betéve tudom már a szöveget, úgyhogy inkább tényleg eljövök. Akkor felhív. Mindig felhív, és én mindig ugyanazt mondom neki.

Tudom, hogy most is jól fölhergelte magát, és rám fogja zúdítani az összes keservét, mindent, amiről nem is tehetek, csak ő maga tehet róla, senki más, mert nem hajlandó tudomásul venni, hogy a másik is ember, van önálló akarat, nem úgy táncol mindig, ahogyan ő fütyül, de ő ezt sose volt hajlandó tudomásul venni, mindig mindennek úgy kellett lennie, ahogyan ő akarta, hát ki az, aki egyszer nem un ebbe bele, én sem vagyok kivétel, úgyhogy fölálltam, és eljöttem, rácsuktam az ajtót az előszobában, aztán még haza se értem anyámhoz, már hívott, éppen kanyarodtam be az utcánkba, de nem vettem föl a telefont, gondoltam, majd úgyis mindjárt hív megint, vezetés közben én nem telefonálok.

Öt percbe se telt, még megvacsorázni se volt időm, alighogy odaültem az asztalhoz, már csörgött a telefonom. Anyám rám nézett, csóválta a fejét, nem szólt semmit, csak a szemében láttam, hogy nem helyesli, hogy felveszem, de mégis felvettem, eljöttem vele az asztaltól, be, ide a szobámba, nem akartam, hogy hallja, mit beszélünk, igaz, eddig én még meg se szólaltam, nem is volt rá módom, mert nem tudtam hol közbeszólni, sosem ért véget az első mondata, nem is egész mondat volt, nem is lett az, csupa egymásba kapaszkodó félmondat, se vége, se hossza, se füle, se farka nem volt az egésznek, annyi volt belőle a lényeg, hogy én vagyok a hibás, de nem tudom, miért, miért lennék én oka az ő tehetetlenségének, miért várja el, hogy mindenért vállaljam a felelősséget, az ő koráért, a munkahelyi gondjaiért, meg hogy őt nem szereti senki, azért is, pedig ez nem igaz, én is szeretem, de nem hiszi el, nem is tudom, hogyan mutassam ki neki, hogy elhiggye. Tizenöt év után már másképp viszonyul az ember a dolgokhoz, mint az elején, az biztos.

És csak mondja majd megint: Miért gyötörsz a hallgatásoddal, szólalj már meg végre, mondj valamit, az isten szerelmére, sírba viszel a hallgatásoddal, az nem lehet, hogy ennyire szívtelen legyél, mondj már valamit, nem igaz, megnémultál, folyton csak hallgatsz, gyáva vagy kimondani az igazságot, valld be, nem mersz a szemembe nézni, és azt mondani, nem szeretlek, elhagylak, örökre, felejtés el, ehelyett te mit

csinálsz, mihelyt oda kellene állnod elé, te veszed a kabátodat, és szaladsz édesanyádhoz, férfi vagy te egyáltalán?!, és látom, ahogy dobbant is hozzá a lábával, tudom, hogy hamarosan toporzékolni kezd, ha leteszem a telefont, akkor két perc múlva újra hív, ha meg nem veszem föl, akkor folyamatosan csöngetni fog, percenként, szabályos időközönként, úgyhogy jobban járok majd, ha kivárom a végét, akkor is, ha eltart egy darabig, majd bekapcsolom a tévét, úgyis kezdődik a Barcelona–Osasuna mérkőzés, leveszem a hangot, nehogy behallatszon, mert attól ideges leszek, időnként majd krakogok egyet, meg hallhatóan nagyokat nyelek, mint aki beleszólna, csak nincs lélegzetvételnél ideje, mert nem engedi a másik, nem hagyja abba a mondatát, ő meg nem akar udvariatlan lenni, és inkább kivárja, amíg befejezi, és elhangzik a bűvös zárómonológ: És neked ehhez az egészhez egy szavad sincsen?, Bökd már ki legalább egyszer a véleményedet, fogadjunk, hogy nem is figyeltél, beszélhetek én neked, Miért nem szólalsz már meg végre?, Az isten áldjon meg, mondd már ki végre, hogy mire gondolsz!, és itt majd elhallgat, éppen annyi időre, hogy válaszolni tudok talán, Semmire., ő meg majd erre dühében lecsapja a telefont, látom szinte magam előtt, ahogy rázogattja maga előtt, mert nem találja a gombot, amelyet meg kéne nyomnia, eltartja magától jó messzire, mint a rövidlátó szemüvegesek, de akkor se sikerül neki elsőre kinyomni, hallom még, ahogy fújtat, szitkozódik, hogy Ez nem lehet igaz, ez a rohadt telefon, még ez a rohadt telefon is, erre földhöz vágja mérgében, de csak annyira, hogy szétessen, össze ne törjön, kirepül az aksija, ő majd egy idő után fölszedi, és a következő hívását azzal fogja kezdeni, hogy Látod, össze tudtam rakni nélküled.

Nem tudom, mit mondom majd neki, ha visszahív. Merthogy visszahív majd, abban biztos vagyok, eddig is visszahívott mindig, föl is vettem, aztán békülékeny hangon kezdte, de megint belendült, egy darabig hallgattam, már nyeltem is, hogy mondok rá, Igen!, közbeszólok, legalább ennyit, hogy érezze, odafigyelek, aztán mégse mondtam, hiányzott az a töredékmásodpercnyi szünet, amíg ezt a két szótagot kiejthetném, ő meg csak mondta, hogy én nem értem őt meg, oda se figyelek rá soha, most se, nem is értem talán, hogy mit beszél, akárha a falnak mondaná, nem is érdekel a véleménye, folyton csak hallgatok, mást se tudok, csak hallgatni, ezt fogja mondani, és én megint nem tudom, mit csináljak, mert utána mindjárt meg fogja kérdezni, hogy mire gondolok, és én nem tudom, hogyan mondjam meg neki úgy, hogy el is higgye, hogy semmire.

Patak Márta

A vágyak műzsája

Toldi Rita

hófehér

ma levendulaillatú a reggel.
meredten bámulom a tükörképemet,
arcom barázdái elmélyültek.
összegyűrte a kilátástalanság.
órlódöm,
mint az aranyra festett búzaszemek
a malomkövek alatt.
a konyha felé menet
életszag csapott meg,
egy marék keserűség jut csak reggelire.
végtagjaim tonnait cipelve
elindulok,
az én sem tudom hová.
a kormányt markolom,
mintha ő tehetne róla...
rólam.
a szerpentin hófehér a fejemben,
kóbor merengések havas bércein
lépkedek csendesen.
összezavarnak a részletek.
soványodó arcomat belepi a rémület hava.
sokat járok itt
az én sem tudom hol.
házakat festek a hófedte részekre,
napfényt és fákat.
aztán odarajzollak mellém
méretes mosollyal,
elfeledem, mennyire életszagú,
hogymilyen összegyűrte vagyok.
elfeledem az életet,
száguldó érzélem csupán a hófehér tájban.
málnaszínű ajkadra vágyom
létszomjas valóságunkban.
végül vízhólyagos szívemben
aludni tér az álom.
ma levendulaillatú a reggel.

hontalan

zsebre vágtam a régi vágyakat.
az emlékek darabkáiból tüzet rakva
most csupasz testtel térdelek,
arccal a világ felé.
csak nézzetek!

az érzés elvágta a nyelvem.
savanyú ábrázattal fojtogatsz
amikor skype-on elérlek.
olyan mintha innám a szavaid,
aztán az arcodba köpném,
mert a véleményedre nem szomjazom.

tőstől téptem ki magamból
a honvágyat, hiába nőtt
kopár szívemben akár a gaz.
elsírtam már százszor a miatyánkot,
kiszáradt ajkaimat harapdálva,
hazátlanul.

most itt fekszem kényelmes,
vaníliaillatú párnák közt
magyar szavakkal a fejemben.
fűszálként lengedezem
az angol levegőben.
beleszippantanék de végül
mindig elfog az undor.
megszoktam már az édes ízeket
mégis a török kávé után sóvárgom.
szép ruháimat nem rágja már a cigarettafüst,
hajamban nem érzem már a kórház szagát,
esténként nem kutyaugatás alatt el.

nem

ehelyett szélfúttá frizurám fésülgetem
esőszagú reggelek félhomályában.
karamellízű minden nevetés a számon,
esténként a nővérszobáról álmodom.

álmomban egy hintalovon ringatózom
minden körrel közelebb hozzád
anyám
mégsem tudok leszállni.

dermedt testemet mágnesként vonzza a végtelen
élni vágyok nem megélni!
sokszor kérdelek milyen ez?
bóklászom a szavak között,
hazudnék ha volna merszem.
aztán elfúló hangon mondom
jó!
(de)
otthonatlan

tavaszi sirató

hervadok
akár a március végi nárciszok
hintaszékembe süllyedek
véres könnyek között

elsírom az életem
elsírom hogy szerettelek
elsírom hogy
együtt láttuk elfolyni a reményt
elsírom hisz
két combom közt megjelent a halál
elvitte magával az álmokat

hideg volt azon az éjszakán
sikoltozó álmok gyötörtek
mellettem feküdtél
a hálószoba árnyai körbefonták
összetapadt testünket
együtt néztünk farkasszemet a valósággal

a szavak még most is nedvesek
a gondolatok verejtékcseppekben úsznak
a fájdalom kosarat sző a szívem köré
elsírnám de
sírta már eleget
kiszáradt lelkem sír csak hangtalan

vörös volt a hajnal
sárga a tekintet
szürke a tavasz
háborgó a lelkem

rendhagyó köszöntő

AMIT CSAK AZ ÍRÓ TUD

Mirnicss Zsuzsa nyolcvanéves

Mihályi Katalin

A napokban újraolvastam a most 80 éves Mirnicss Zsuzsa ifjúsági regényeit, az *Égig érő fákat* (1971), az *Ellopott csillagokat* (1973), amelyek kamaszkorunk kedvelt olvasmányai közé tartoztak. Akkor persze az osztályteremben folyó hatalmi harcok, a barátság, a szerelem foglalkoztatott, izgatott bennünket a leginkább, és ez ragadott meg bennünket a regényekben is. Természetesen a *Kapaszkodó* (1988) is sorra került, amelyet kezdő újságíróként vettem meg az újvidéki Forum könyvesboltban. Akkor megfogadtam, ha kamaszodó gyerekeim lesznek, kötelezően ismét elolvasom a regényt.

Most, évtizedek múltán azonban egészen másra figyeltem ezekben a művekben, mint fiatalokoromban. Az érettebb korosztály manapság hajlamos a hetvenes–nyolcvanas éveket egyfajta aranykornak beállítani, Zsuzsa pedig olyan súlyos társadalmi, egzisztenciális kérdéseket is feszeget, ami miatt akkoriban a szocializmus hívegyvervivői bizonyára rosszal-

lón csóválták a fejüket: mélyszegénység, a szociális háló igen nagy lyukai, elbocsátások egy-egy veszteséges vállalatban, pedagógusok, akiknek nem lett volna helyük a katedrán. A hetvenes években a nyugati országokba a munkavállalók egész hadserege indult meg, gyerekek tízezreit bízták, hagyták a nagyszülőkre. Az itthon maradt szülők mellett is gyerekek tömegei váltak magányossá, hiszen a felnőttek a létszükséglet kielégítésével, saját lelki válságukkal vagy épp a karrier hajszolásával voltak elfoglalva. Nem kívánt terhesség, kortárs-erőszak, partidrog, tizenéves lány, aki az anyagi jólétért sok évtizeddel idősebb férfivel köt érdekházasságot... csupa olyan kibeszéletlen téma, amely tabunak számított, amelyről kényelmesebb volt nem tudomást venni.

Zsuzsa persze beleépítette a regényeibe azt is, amit napi munkájából adódóan tapasztalt, hiszen évtizedeken át újságíró, évekig pedig a gyermeklap főszerkesztője volt. Két gyerme-

ke környezetében is sok mindent látott, hallott, mindezt önmagán átszűrve mindenképp szerette volna megosztani az olvasókkal, olyanképpen, ahogy csak az író tudja feldolgozni. A női írók többségéhez hasonlóan neki is csak a sokadik műszakban, éjjel jutott ideje az írásra. A kilencvenes évek első felében, amikor Újvidékről Szabadkára költöztek, hosszú évekig az ő irányításával szerveztük a Jó Pajtás gyermekfoglalkozásait. Ma is csodálattal gondolok vissza arra, mennyire szívügyének tekintette, hogy szombat délelőttönként vagy a szünidőben – illetve a NATO-bombázások alatti kényszerszünetben – a gyerekek játékosan, szemléletesen és színvonalasan anyanyelvükről, irodalomról, történelemről, népzeneről és néprajzról, matematikáról, fizikáról halljanak, megtapasztalják, milyen sárkányt készíteni és eregetni a természetben, állatkerti séta során verset mondani az orosz-lánról, a zsiráf-ról... Ma is elámulok, mekkora empátiával viszonyult a kiskamaszokhoz, meny-

nyire ügyelt arra, hogy a játékos vetélkedő vesztesei se érezzék kudarcnak, hogy lemaradtak, hiszen a tudás gyarapítható, az ügyesség fejleszthető. Szintén hosszú évekig számtalan kiadvány társszerkesztője, lektora volt, mint például a *Vajdasági útkereső*, a *Vajdasági marasztaló*, az *Anyanyelvű oktatásunk*. Ez sokszor napi 12–15 órás munkát jelentett, nagy szerkesztői és nyelvi igénnyel, lektori szigorral megmunkált kéziratok kerültek ki a keze alól. Jó néhány évvel ezelőtt egy civil szervezet 500 oldalas almanachjának készítésén dolgoztunk közösen, napi tíz-egynéhány órában gépelgettem be a szövegeket, ő pedig folyamatosan lektorálta. Mindig határozottan, de kellő tapintattal megmondta a véleményét, amit az egyik durva félregépelem alkalmával is megtapasztalhattam, máig a fülemben csengenek szavai: – Katyénka, te a lektori éberségemet akarod próbára tenni?! – szölt bele a telefonba.

Az írók örök témája a gyermekkor. Zsuzsánál is jelen van

markánsan vagy csak áttételesen minden írásában. Ezért örültem, amikor az ötödikes tankönyvbe bekerült az 1979-ben megjelent *Órásköz 12* egy részlete, amely a gyermekkor világába, Moravicára kalauzolja el a diákokat.

Mirnicss Zsuzsát mindig izgatta a családi múltja, de az utóbbi időben intenzívebben foglalkozott/foglalkozik ezzel, hiszen annyi drámai dolog történt az emberekkel e vidéken az elmúlt száz-százötven évben, amelyek élményszerűbben, hitelesebben adhatók vissza egy irodalmi alkotásban, mint egy történelemkönyvben. Ezekkel a történetekkel a Kilátóban, magyarországi lapokban találkozhattunk, sőt az Előretolt Helyőrség olvasói számára is ismerős édesanyja, nagyanyja, édesapja alakja. Legutóbb pedig egy 1956-os történetben fellelhetetlen gimnáziumi tanárnőjéről, Sturc Jolánról írt. Már napok óta azon tűnődöm: vajon az *Égig érő fák* ragyogó Sipos tanárnőjének alaptulajdonságait róla mintázta-e...

IDŐKIVONATOK AZ AGYAGBÓL

Klamár Zoltán

Kovács Antal szobrász világról

A Magyarokanizsa főterén, az egykori piaci iskola helyén álló, külsejében a tanintézményre emlékeztető épület utcai traktusának kiállítótermében látható tárlat az 1994-ben, 44 évesen elhunyt Kovács Antal szobrász alkotásaiból válogatott anyag. Ennyi a hír, amelynek valóság-tartalmát, a szobrokat, hófehér falú, kétszintes galéria kínálja, a Dobó Tihamér Képtár. Puritán, akár a névadója volt, illenek egymáshoz. A megtekinthető anyagban van néhány portré és maszk, de a zöme kispasztikák sokasága.

A galéria felső szintjén valóságos állványerdő fogad, amely erdőben, akár a (nép)mesék világában, bárki el is tévedhet, hiszen egy izgalmas, ismeretlen formanyelv segítségével teremtett mikrokozmoszba jut a látogató, aki állványok között piruettezve forgolódik, hogy egy-egy alkotást több oldalról is szemügyre vehessen. Valóban jól teszi, ha résen van és vigyáz, aki Kovács Antal alkotásai között bolyong, nehogy az érintéstől életre keljenek a furcsa teremtmények, s beszippantsák, elnyeljék a látszólag mozdulni képtelen figurák a sokat, mindent megmutatni akaró tárlaton.

Bár a fények statikusak és egysíkúak – a művészeti album bemutatóján kitért eme hiányosságra Bicskei Zoltán, a kiállítás kurátora –, az alkotások mellett elhaladva, a nézőpont változásával, mintha azok mégis moz-

dulnának. Az illúzió tökéletes: fényben, félárnyékban, előlről és hátulról, oldalról és felülről nézve, igen, akárha mozdulnának... csak fehér, túl fehér minden.

Valahogy hiányérzetem támad a már-már steril környezet láttán. Habár a közönség mozgása, gesztusai alapján úgy tűnik, ez a hiányosság csak bennem sejtik fel, csak magamban nyugtázom hát, nem szólok róla senkinek...

Aztán Tolnai Ottót hallgatva döbbenek rá, miért van mindez. Ő mondja, hogy megdöbbenetek a fényképek, amelyeket Kovács Antal házában, testamentumának végrehajtásakor készítettem. Igen, meg kell keresnem a képeket, mert azt érzem, hogy össze kell vetni a két valóságot: Tóni környezetének képi lenyomatát mint egykori és a kiállítás mostani valóságát. A két valóság között tatózó hiányból vajon kihámozható-e egy alkotói többlet?

A városban járva mégsem a többlet felé haladok, sokkal inkább újabb hiányérzet költözik belém, mert azt sem tudom, hol, merre keressem azok nyomát, akik a paraszt-polgári hagyományait levetkőzött és önmagát máig nem találó település jeles alkotói voltak, de valahogy mindig kívül rekedtek minden társadalmi közegen, s ez a sorsnélküliség űzte, hajszolta őket az önpusztításba. Mert környezetük nem értette zsenialitásukat, és mert ők sem értették a környezet hol elutasító, hol éppen csak eltűrő, elviselő, néha bántó magatartását. Cigonyának és

a költő Koncz Istvánnak is osztályrészül jutott mindez. Aztán haláluk után mégis bekerültek a közösségi kánonba, szoborrá merevedve immár.

Ott állnak ők a főtéren – Cigonya fázós-dacosan, úgy, ahogy utoljára láttam, kabát nélkül a novemberi hidegben; Koncz pedig közömbösen, szemlélve az arra járókat, még az ujjai között füstölgő cigarettavégére sem figyelve, amelyről a hamu éppen leesni készül –, olyanok ők, mintha valójában várnának valamire, valakire. Talán Tónira gondolnak, mert a költő és a festő mellé oda kellene állítanunk a SZOBRÁSZT is! Hiszen ő legalább annyira kívülálló volt, mint a másik kettő, de nemcsak ez a hasonlóság közöttük, hanem az is, hogy alkotói opusa hozzájuk, melléjük rendeli. Igen, közöttük mellérendelő a viszony, tehetségük, barátságuk, társtalanságuk okán.

Valami ilyesmi jár a fejemben, míg a majdnem kihalt autópályán Pest felé haladunk. Kartalra érkezve, sebtében kipakolva, azonnal kézbe veszem a szép kiállítás albumot, amelynek lapjain valahogy másként kelnek életre az agyagból kibirkózott alkotások. Újfent hiányérzetem támad, hát elkezdem keresni a már emlegetett régi fotóimat, azokat, amelyek egy nem túl barátságos tavaszi délelőttön készültek Magyarokanizsán, szegény Kovács Tóni házában.

Kellettek, nagyon kellettek a képek, hogy legyen valami tárgyi bizonyosság is arról, hogy a halk szavú művésznek valójában volt egy mikrovilága, amely a háromszatú parasztházba szerveződött a Budzsákban, a Gödrök peremén.

A ház, amelynek első szobájában lakott, egyben a műterme volt. Az ágyától nem messze állt az állvány, amelyen formálta az agyagot. Karnyújtásnyira egy kék zománcos vizeskanna és egy vödör, hogy nedvesíteni tudja, mert a száraz anyaggal még ő, a birkózó sem tudott megküzdeni. Aztán ott állt a rajzpad, ferde deszkáján egy rajzszeffel odaerősített fehér papírral...

A készenlét igyekezete a másik jellemzője a környezetnek, hogy bármikor neki lehessen kezdeni rajzolni, formázni, alkotni... hogy az ihlet ne illan-hasson el gyorsan, szinte nyom nélkül!

Maszkjai az ágya felett örködték, noha az alkotó hiánya szinte tapintható. Talán álmát őrizték, vagy a gonoszt űzték, tartották távol tőle? Ki tudja, mi végre segítette őket kibújni az anyagból?

Egy fehérre festett szék, rajta vekkeróra, pár könyv, kihajtott lapú újság, zoknik... Végig az volt az érzésem, és ma sem tudok másra gondolni, mint arra, hogy nyílik az ajtó, és Tóni cso-

dálkozó, ám mosolygó tekintettel belép a helyiségbe, tétován megáll, s várja a magyarázatot ottlétünknek.

Bárhogyan vizsgálom az akkor készült fotókat, többnyire csak valamiféle hiányt fedezek fel rajtuk: egy kalitka, amelyből „csak” a madárka hiányzik. Éppen „csak” a lényeg. Ahogy életéből is sokszor hiányzott az, amit agyagba foglalva mondott el.

Egy újabb sarok: a földön sok apró szobor...

Nézem erős kezét, rövid vastag ujjait Nagy József fotóján, amint egy, a mítoszok világából felmerülő, maga alkotta fejet tart.

Most már csapongok, ahogy tekintetem ide-oda téved. A szobrokkal teli polcra vetülő fényben az alkotások kőműves-szerszámokkal körbepátyázva állnak. Igen, kőművesként dolgozott, hogy szabadidejében szobrász lehessen.

Egy újabb fotó: egy kis asztalon a vödört cipelő fiú szobra... Kubikosa, talicskának feszülő inakkal, akár egy szociófotó valósága is lehetne. Aztán egy másik, álló alak, kabátban, köpenyben, ki tudja? Bicskei Zoltán fotósorozatán az albumban már egy mozgásszínházi jelenet lényegül át, a más-más szögből érkező fénynek köszönhetően. Valóságos jelszínházi produkció, mindössze hat képbe sűrítve.

Sok furcsa figura, köztük nem egy csavart, lyukas, csőrös, vigyorgó, vicsorgó, groteszk, olykor szelíd mosolyú: gótikus katedrálisok vízköpői lehetnének akár, de nem azok. Árnyuk félelmetes, már ha van nekik!

A kiállításban nincs, talán jobb is így. Nem riasztanak, nem űzik el a látogatót.

Egy másik részük apró, rejtélyes formájú: idolkak volna jó. Olyannak, amelyért a hajdan volt halász-vadász törzsek még haló poraikban is harcba bocsátkoznának.

Tóni biztosan tudta, érezte, hogy ugyanabból az agyagból formálta istenségeit, mint tette azt a letűnt korok embere, és azt is tudta, hogy nekünk, hitetleneknek soha nem mutatják meg teljes valójukat agyaglényci.

Aztán elindult a végkifejlet felé. Ahogy Tolnai Ottó írja: „Tán akkor kezdődött, amikor egy éjszaka valami elszabadult benne, nem emlékezett semmire, csak arra, hogy teljes erővel belevágott az agyagba... De reggel rálelt a különös nyomra az agyagban. Azt mondta, akárha mamut, nem is mamut, jeti lábnyoma lett volna.” Ez a különös valami hatalmába kerítette, és csak egy módon tudott szabadulni: ha átbirkózza a túlvilágra. Megtette, megkötözte, és maga is a kötél fogja lett. A lény nem engedte el őt. Talán azóta is birkóznak. Ebbe a birkózásban Tóni mindössze annak a néhány évtizednek a tapasztalatával a tarsolyában feszült bele, amit onnantól számíthatunk, hogy rácsodálkozott a föld mélyén szunnyadó, képlekeny, ám a tulajdonságait csak a kezek szelíd erőszakának engedve mutató anyagra. Magához emelve azt, alakjait kivájta, kigyúrta, kismította belőle mindannyiunk számára.

(ÖN)AZONOSSÁG

I. rész

Kik vagyunk mi? Ki(k) az a mi? Mi határoz meg minket másokhoz, a környezetünkhöz, önmagunkhoz képest, mitől leszünk, akik vagyunk? A felsőbb erő, a természet alkotja meg, irányítja, alakítja a viszonyainkat? Hol ér véget a biológia, a genetika hatalma, hol vesszük át az irányítást, ha átvesszük egyáltalán? Létezik vajon független gondolat, érzélem? Ha igen, mennyire egyénfüggő, mennyire lehet közösségi? A közösségi szellem valóban létezik-e, mi hatunk inkább rá egyénként, vagy „ő” ránk? Mondhatni költői, de legalábbis a megválaszolatlan kérdéseket tesz fel magának az ember, amikor az identitás témáját járja körül.

Etimológiáját tekintve az identitás azonosságot jelent, gyökere a klasszikus latin idem (ugyanaz) szóban keresendő, amelynek középkori, főnévvé képzett változata az identitas, identitatis (azonosság). Az identitás ma (ön)azonosságot, énképet, öntudatot jelent. A fogalom kontextusának és használatának történeti vizsgálata igen összetett kérdés, ha azt szeretnénk meghatározni, mióta jelenti azt, amit ma értünk rajta, több koncepcióval, meghatározással találkozunk. Ezzel és hasonló kérdésekkel számos neves gondolkodó mélyen, behatóan foglalkozott, erről Földes Györgyi *Identitás* című tanulmányában részletesen ír.

Descartes az önanonosságot a gondolkodás képességében látja, annak alapjául tehát az önálló vélemény-, viszonyrendszer-formálást határozza meg. („Gondolkodom, tehát vagyok.”) Mások, (pl. Husserl) az érzetekben, tehát a tudattalanban keresik a lényegét: az vagyok, amit a környezetemből észlelek, ez alakít leginkább. Assmann úgy véli, az archaikus, szigorú hierarchiára, szabályokra építkező társadalmakban eleve lehetetlen volt az önkép egyéni kialakítása, ugyanis azt a társadalomban betöltött szerep határozta meg, később a polgári liberalizmus, a politikai, gazdasági, kulturális változások teszik lehetővé az énkép egyéni történeti kialakítását. Az identitás mibenlétét taglaló elméletek is különböznek, John Locke megkülönbözteti a kizárólag tárgyak azonosságára vonatkozó, annak kifejezésére szolgáló, valamint az emberi tulajdonságot, az öntudatot, énanonosságot kifejező identitás fogalmát.

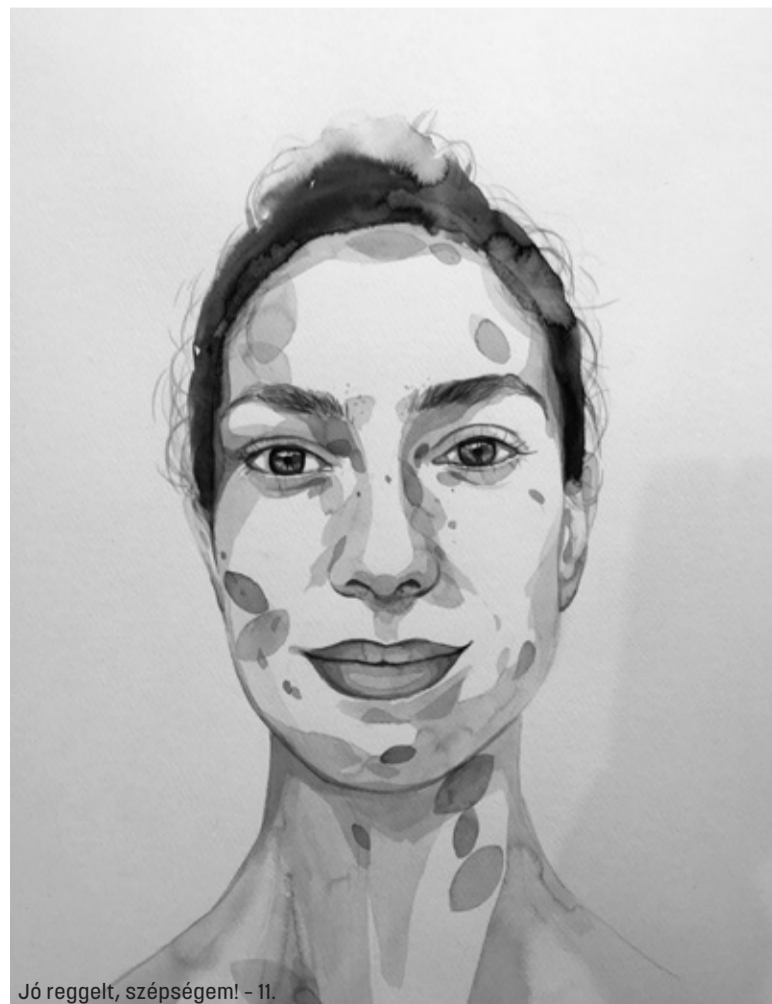
A modern énkép kialakulását igen komoly filozófiai viták, elméletek eredményezték, és bár

az adott történelmi kor mindig a saját képére formálta, az énkép lényegét tekintve ugyanaz maradt: azonosság önmagunkkal. Az igazság (ahogy az lenni szokott) valahol a sok magyarázat keresztmetszetében található, esetenként erre-arra tolódva. Magunkról alkotott képünk, önértékelésünk szerves összetevője az értékrendünk is, ugyanez fordítva is igaz, az értékrendünk megalkotója az identitásunk. A környezeti hatások, a tapasztalások szintén fontos tényezőnek számítanak, ugyanis az inger érzélem, értelmi (gondolati) reakciót vált ki, amelyet tudatalattink kódoként épít belénk, alakítva személyiségünket, értékrendünket, amelynek alapján aztán a további „reakciókat” tudatosan is értékelni tudjuk. Egyik tényező sem előbbvaló tehát, az egyikből következik a másik, és mindennek a fordítottja is működik, mégis, így alkotnak működő rendszert.

A fent leírtak alapján azt gondolhatnánk, az identitás annyira egyénfüggő, annyi egyedi hatás által megszülető „valami”, hogy kollektív formában képtelenség léteznie. Nem is tévedhetnénk nagyobbat. Talán nem véletlen, hogy a fogalom hallatán a többségnek a nemzeti, a nemi vagy a vallási identitás jut eszébe. A kollektív, közösségi identitás az emberi természethez, életformához tartozik, ugyanis az ember közösségi lény, közösséget épít, magához hasonlót keres. A kollektív identitás sajátja, hogy „kollektivizálja”, egymáshoz még hasonlóbbá formálja, felnagyítja, erősíti, a számos egyéni öntudatot, így alakul ki az a közösségi meggyőződés, értékrend, igazságtudat, amelynek köszönhetően az ember (az én) egyéni céljai egy szűkebb

vagy tágabb értelemben vett „értékközösség” céljává válnak.

Az identitás tehát az emberiség történelmének láthatatlan, gyakran mellőzött, ám annál fontosabb építőeleme, sok esetben irányítója. Végtelen, összetett, egymással állandó kapcsolatban létező hatások szüleménye, amelyet sokszor alábecsülünk, létét megkérdőjelezzük, tagadjuk, más esetben pedig hajlamosak vagyunk azt gondolni, ismerjük, uraljuk, irányítjuk. Az ember, az emberi tényező mint a történelem folyamának állandó mederbe terelője nem függetleníthető a környezeti, gondolati hatásoktól. A népek, nemzetek, országok sorát alakító társadalmi, akár politikai döntések, amelyek következményei és hatásai nélkül sokszor egész más irányt is vehetett volna a történelem, az adott kor tényezőinek egyéni, ugyanúgy kollektív identitásából következnek, és az eljövendő kor(ok) tudásának, viszonyrendszerének, értékrendjének kialakulásához vezetnek. Ahogy a történelemnek, kijelenthetjük, hogy az identitás (ki)alakulásának sincs tehát konkrét, természetesen módon meghatározható eleje, nincs vége sem. Mi, akik megpróbáljuk megérteni természetét, megmagyarázni, válaszokat adni miérettjeire, apró porszemek vagyunk csupán, epizód szereplői a színdarabnak, kik olykor hajlamosak főszereplőként tekinteni önmagukra. A történelem – a rendező – pedig összefont karral, karosszékekben hátradőlve mosolyog a bajsza alatt, gondolván, talán egyszer megérünk a szerepre. A felettünk álló erők hatalmának, befolyásának alábecsülése, el nem ismerése végzetes hiba – a függöny legördül.

Jó reggelt, szépségem! - 11.

Bence Lajos

Újabb váradi séta – álomban

A váradi séta folytatásaként, újabb karavánnal, Pánpéter unokájával: aki a koravén társaitól le-lemaradva, ahogy ballagtunk a vén szajha (Maros) felé, már csak benne égték (dúdolgatta is egyiket) kis Rózsi-dalok (Várj, míg felkel majd a), s ismét a papba, V-be botlottunk.

Szíves kalauz szolgálatait, a decemberi temesvári események bokros utóhatásaiban való eligazodásunkhoz, Tőkés egyszemélyes forradalmának későbbi fejleményeiről, a hősies tett végső kimeneteléről „amiből később mi lett?” – hüledezett, egyre lohadó hévvel.

(S közben éreztük, itt is, ott is, túlcsondul nála – (nyála)...))

Hogy milyen lelki hatással volt reánk az irodalmi misszió, nem tudnám felidézni, a közvetlenül felállított, pontos diagnózis hiányában pedig máig amolyan eszem-izomnak tűnik fel, amiből manapság alig maradt valami: füst-éneke, ének füstje...

Arra a gyötrő, önvádtól is kísért kérdésre, hogy égtek-e lelkünkben kis rözse-dalok, s hogy azok üszkösek voltak-e, vagy esetleg búsak, a bíboros apátnál tett látogatás alkalmával, a szunnyadó parázs alól, csak itt-ott

fellobbanó, majd nyomban kihunyó, a külső égést ellensúlyozandó, az est folyamán elfogyasztott pálinka utóhatásaként, amolyan olthatatlan vágyként tört fel bennünk, hogy „de jó is lenne most egy aprócska stampedlivel abból a tegnap csak kóstolgatás céljából, az udvariasság szabályait betartandó, hosszú út porára ivott, de végleg el nem fogyasztott híres szatmári, hétszilvafán termett szilvóriumból, amit csak „Ady utolsó bosszújaként” emlegettek a pálinkához nem szokott, finnyás gyomrú fiatalok...

Kikerülve a lovagkirály, Szent László szobránál ácsorogva, a nagy országépítő-védő szelíd, szinte nyájas tekintetében fürödve, újabb ismerősbe botlottunk, Z. Tiborba, aki a – Ti itt, s miért nem Vajdaságban? – kérdést szegezte nekünk, de a választ nem várva elinált. – Vagy miért nem Hévízen vagy Pesten? – dűnyögtük egymás között, mert már nem volt kinek...

A SZÉPSÉG KIBONTAKOZÁSA

Újházi Adrienn

Erős-Bunyik Lili munkásságát úgy lehet érdemben bemutatni, ha festészete mellett pedagógusi tevékenységére is kitérünk.

Nyolcadik osztályos korunkban Lili irányításával készültünk fel a felvételi vizsgára, hogy beiratkozhassunk az újvidéki Bogdan Šuput Képzőművészeti Középiskolába. Rendszeres és alapos munkával közösen megbirkóztunk a képzőművészeti elemekkel: a kompozícióval, arányokkal, a színekkel és valórral, valamint a textúrákkal. A felkészítő órák Lili műtermében folytak, ami különösen inspiráló volt számomra. Láttam, hogyan néz ki egy képzőművész és tanár saját szférájában, ahol alkot, illetve ahol a tudását és tapasztalatát megosztja a diákokkal. A felvételi után együtt léptünk tovább a művészetek lépcsőfokán: a mozaikkészítést, a falfestészetet, a festészeti technológiát és a klasszikus festészetet tanította nekünk. Az órák gazdagon motiváló vizuális elemekkel és önálló munkával folytak. Nyíltan megoszthattuk vele véleményünket, látásmódunkat és ötleteinket. Sokat számított a generációnknak, hogy számos projektben is részt tudtunk venni. Az egyik jelentősebb projektünk, amelyet Lili tanárnővel realizáltunk, a mai napig megtekinthető az újvidéki természetvédelmi múzeumban. Az alkotás három vászonrészlezből áll. E triptichon teljes mérete 4x2,5 méter, a címe: *A Duna menti két terület jelentősége Vajdaságban*, akril és olaj festészeti technikával készítettük.

Lili szívesen és szeretettel segít a fiatal, tehetséges, szárnybontogató alkotóknak. Soha nem sajnálja az időt, hogy külön foglalkozzon azokkal a diákokkal, akik igényt tartanak a hosszabb, alaposabb és produktívabb munkára. Ezek a pillanatok teszik edesebbé, szebbé és sikeresebbé a tanári munkát is. Tapasztalata és türelme eredményeket hoz, mert ily módon felszínre tör a diák érdeklődési köréből fakadó kreativitás forrása.

Nemrégiben a Művészeti Akadémia hallgatójaként Lili tanárnő felkérésére helyettesítettem őt egykori középiskolámban. Akkor szembesültem azzal, hogy nem könnyű egyidejűleg tanárnak és aktív képzőművésznek lenni.

Erős-Bunyik Lili képzőművészetének motívuma az emberi figura, az akt, amely az e világi vágyak megtestesítőjének szimbóluma. Az aktok, a portrék a *Múzsák* sorozatában a nőiességet szimbolizálják, valamint ennek több árnyalatát új akvarellsorozata, a *Jó reggelt, szépségem!* mutatja be. E koncepció az ember spiritualitását és annak kibontakozását jelképezi.

Az új portrészorozat a kortárs szépségideál problémáját veszi górcső alá, azokat az embereket – barátokat, ismerősöket és önként vállalkozókat – festi le, akiknek azonos vagy hasonló véleményük és látásmódjuk a szépségről, arról, hogy mi a fontos az életben. Erős kritika ez a mai elferdített szépségideálról, amelyet a különböző médiumok és közösségi hálók nap mint nap elénk tárnak. Mint pedagógus és képzőművész felelősséget érez, elsősorban a mai fiatalok iránt, hogy véleményét papírra vetve tükröztesse vissza. Az új generáció a médiumok révén rengeteg ingert érzékel öntudatlanul, ami az egyéniség elfojtásához vezethet. Nem kizárt, hogy ezek az ingerek az idősebb generáció figyelmét is bűvkörükbe vonják, mert általában szebb, jobb, könnyebb és boldogabb életmódot ígérnek, ennek az illúzióját keltik már évtizedek óta. A Lili által készített sorozatban megjelenített életnagyságú portrék és a személyek változatos életkora is ennek a tükröképe. Az emberi portréban és annak anatómiájában rejlik részben a személyiség is, amelyet Lili akvarelltechnikával old meg. Ez kihívást jelent az alkotónak, és tapasztalatot igényel, hogy színvonalas alkotás születjen. E technika segítségével, üde és finom átmenetekkel, a lelki letisztultságot, őszinteséget ábrázolja. A kiválasztott festészeti technika jó minőségű alapot igényel a megfelelő alkotási folyamathoz. Nagy körülményekkel választotta ki az akvarellpapírokat, amelyek vastagabbak, puhábbak, és a színek pigmentjei mélyen beleszívódnak a papír pórusaiba. Színpalettája letisztult. A sorozatban a fekete és a fehér dominál, minimális kolorithasználat jellemzi, a palettacsatlád meleg részletéből festi meg az inkarnátot, nála ez a bőrszín a szeretet, a pezsgő vér és az életigenlés jelképe.

Mindennapi reggeli ébredésünket a fentebb említett, ránk zúduló informáci-

A múlt értékek múzsája

ókkal való szembesüléssel kezdjük, amit rítusként kezelünk. Ez könnyebbé teszi lelkünket, és több erőt ad a reális élettel való szembesüléshez. A „külső ingereknek” köszönhetően az ember saját lelki világát fel tudja készíteni a „kinti”, vagyis a közösségi (reális) világra. A *Jó reggelt, szépségem!* portrészorozat ezeknek a pillanatoknak és állapotoknak a jelenlegi meztelen álarcát mutatja be. Az álarc kifejezés csak látszólag ellentmondásos, ugyanis az emberek többsége szeretné elhittetni, elhinni, hogy az a valós arca, amelyet megmutat a világ-

nak a közösségi médiumok által, nem pedig a „reggeli” állapotában lévő, még saját világába burkolózó arca.

E sorozat kivitelezése még folyamatban van, állandóan gyarapodik. Az érdeklődők virtuálisan is kapcsolatba léphetnek az alkotóval, hogy gondolataikat, véleményüket megosszák vele, ezáltal a projektum részeivé is válhatnak. Lili munkái a belső világ és a lélek fejlődésének szépségét hangsúlyozzák.

A szépség pedig nem a tökéletességben rejlik.

Jó reggelt, szépségem! - 5.

Jó reggelt, szépségem! - 6.

Jó reggelt, szépségem! - 7.

Jó reggelt, szépségem! - 3.

Okleveles festőművész és pedagógus. A formatervezői szakközépiskola után, 2002 és 2006 között az újvidéki Művészeti Akadémián végezte felsőfokú tanulmányait festő szakon. 2005-ben kezdte tanári pályafutását (Bolyai Tehetség-gondozó Gimnázium és Kollégium, Zenta; Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola, Sajkásgyörgye [Đurđevo]; Mezőgazdasági Iskola, Futak; Egészségügyi Szakközépiskola, Újvidék; Samu Mihály Általános Iskola, Péterréve), 2008-tól állandó munkaviszonyban dolgozik az újvidéki Bogdan Šuput formatervezői szakközépiskolában szaktanárként. A Szülők Fóruma szervezet tagjaként a Bolyai Alapítvánnyal együttműködve hozzájárult, hogy 2007-ben és 2008-ban megnyílhatott az első két magyar képzőművészeti tagozat Vajdaságban: az újvidéki Bogdan Šuput formatervezői szakközépiskolában, valamint a zentai Bolyai Tehetség-gondozó Gimnázium és Kollégiumban. Pedagógiai és képzőművészeti tevékenységét a Petőfi Sándor Magyar Művelődési Központ keretein belül fejleszti tovább mint a Peart képzőművészeti szakosztály vezetője, valamint a művészeti részleg tanácsadója és szervezője. A szakosztály keretében képzőművészeti és kreatív csoportokat vezet óvodások, általános iskolások és felnőttek részére. Pedagógusként számos kiállítás és szakosztály vezetője Vajdaságban. A hetedik és nyolcadikos diákok számára készült képzőművészeti tankönyv egyik szerzője. A vajdasági képzőművész-egyesületek szövetségének (SULUV) tagja 2020-tól. 1995 óta számos nemzetközi kiállításon és neves festőtáborban vett részt, alkotásai hazájában és külföldön egyaránt megtalálhatóak nagy számban. A festés mellett mozaikképeket is készít.

KIÁLLÍTÁSOK:

15. Nemzetközi miniatúrabiennálé (15. Međunarodni bienale umetni minijature), Gornji Milanovac, 2020
Az új SULUV-tagok kiállítása, Újvidék, 2020
Vajdasági magyar festők, Szabadka, 2020
Vajdasági magyar festők, Topolya, 2019
Kis formátumú mozaikok 14. (Mozaik malog formata 14), Belgrád, 2019
Nők a festészetben (Žene slikari), Majdanpek, 2019
Vajdasági magyar festők, Topolya, 2018
A Bolyai szaktanárainak jubileumi retrospektív tárlata, Zenta, 2018

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Bence Lajos (1956) költő, író (Lendva)
Bolyos Miklós (1991) zenei szerkesztő (Újvidék)
Fehér Miklós (1994) író, újságíró (Zenta)
Fekete J. József (1957) író, újságíró (Zombor)
Juhász Attila (1967) tanár, újságíró, fordító (Zenta)
Klamár Zoltán (1955) néprajzkutató, egyetemi oktató (Kartal)
Kurcz Ádám István (1982) irodalomtörténész (Budapest)
Micic Milan (1961) történész (Újvidék)
Mihályi Katalin (1961) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
Móra Regina (1977) magyartanár (Szabadka)
Molnár Tibor (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
Patak Márta (1960) prózaíró, műfordító (Leányfalu)
Patyi Szilárd (1987) történelem–filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
Szerda Balázs (1991) történelem–latin szakos tanár, népzeneész (Óbecse)
Sziveri János (1954–1990) költő (Muzslya–Budapest)
Toldi Rita (1991) egészségügyi dolgozó (Zenta–Mortimer)
Tóth Ágota (1974) tanár (Szabadka)
Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
Újházi Adrienn (1995), az újvidéki Művészeti Akadémia mesterszakos hallgatója (Újvidék)
Verebes Ernő (1962) zeneszerző, író (Zenta)
Zalán Tibor (1954) költő, író (Budapest)

Lapszámunkat **Erős-Bunyik Lili** festőművész alkotásaival illusztráltuk.

Töredékek - önmagadból

emberek a történelemben

KÖZJEGYZŐBLUES

Molnár Tibor

Az első zentai közjegyző, Zsarkó Antal családtörténete

Zsarkó Antal 1837. május 17-én született Szegeden, az ottani belvárosi templomban keresztelték meg. A jogi egyetemet 1860–1864 között végezte Pesten. Egyetemi éve alatt országgyűlési írnokként is tevékenykedett. Az ügyvédi szakvizsgát 1865-ben Pesten tette le. 1865. július 27-én Budán, az Alsó-vízi-városi Szent Erzsébet-plébánia-templomban kötött házasságot a paksi születésű nemeskéri Kiss Erzsébettel. A menyasszony rokonságban állt Deák Ferencsel, a „haza bölcsével”, valamint az Aradon 1849. október 6-án vértanúhalált szenvedett Kiss Ferenc honvédtábornokkal.

Jogi pályáját Szegeden kezdte ügyvédként, majd 1867-től Zentán folytatta. Itt az 1868 októberében megalakult Zentai Takarékpénztár titkárává is megválasztották. 1872-ben előbb a Szekszárdi Törvényszékhez, majd 1873-ban az Aradi Törvényszékhez helyezték törvényszéki bírónak. 1875-ben az igazságügyi miniszter Zentára nevezte ki – elsőként erre a posztra – királyi közjegyzőnek. A Zsarkó család 1875 júliusában költözött Zentára, a közjegyzői iroda pedig 1875. augusztus 3-án kezdett működni az Eugén (ma: Vuk Karadžić) utcában. Irodájában helyetteseként a kecskeméti származású Salamon Dénessel, későbbi vejével dolgozott együtt. Zsarkó 1890-ben bekövetkezett halálát követően Salamont zentai királyi közjegyzővé nevezték ki.

Zsarkó Antal alapító tagja volt az 1875. szeptember 12-

én megalakult Szegedi Királyi Közjegyzői Kamarának, az első választmány tagjává és egyben jegyzőjévé választották.

Zsarkó Antal közjegyzői feladatai mellett a zentai közéletben is fontos szerepet játszott. Betöltötte a városi népiskola iskolaszékének elnöki tisztségét, és az 1879-ben alapított Zentai Gőz- és Kádfürdő Részvénytársaság igazgatótanácsába is beválasztották. A Telekkönyvvezetők Országos Egyesületének pártoló tagja volt.

A Szabadelvű Párt helyi szervezetében – amely 1881. május 8-án, 250–300 választópolgár jelenlétében a zentai nagyvendéglő dísztermében alakult újra – aktívan politizált, több képviselő-választási kampányban is részt vett. Rádai gróf ifj. Ráday Gedeon 1883-ban bekövetkezett halálakor – ekkor már mint a párt helyi elnöke – részvétáviratot küldött az elhunyt honvédelmi miniszter özvegyének.

A bukovinai csángók/székelek nagyobb csoportja az 1883-as telepítése során az Ausztria nevű gőzhajón és két uszályon érkezett április 10-én Zentára. Az „új magyaroknak” nevezett jövevényeket a rakparton Zsarkó Antal lelkes szavakkal üdvözölte, és reggelire invitálta, amelyet a piactéren fogyasztottak el.

Zsarkó adománnyal támogatta a zentai polgári iskola tanulói részére alapított Eötvös-jutalomalapot.

1886-ban a zentai közjegyző idősebb leányát, Szilárdát/Stefániát – akinek Deák Ferenc

volt a keresztapja – dr. Zsinger László járási orvos jegyezte el. Alig öt hónappal a házasságkötés után, 1887. április 28-án dr. Zsinger súlyos betegség következtében, négy hónap szenvedés után elhunyt.

A tragédiák sorozatának azonban ez még csak a kezdete volt!

Az özvegyen maradt fiatalasszonyt 1888-ban Salamon Dénes – aki akkor már Baján töltötte be a közjegyzőhelyettesi tisztséget – vette feleségül. Boldogságuk azonban csupán három hétig tartott, mert annak szörnyű baleset vetett véget, amikor az ifjú házaspár Bajánál csónakon keltek át a Dunán:

„Salamon Dénes helyettes közjegyző ifjú nejével, Zsarkó Antal zentai kir. közjegyző leányával, csónakon átkelt a Dunán. Kivülök még a kormányos és két evezős legény ült a csónakon. Visszajövet az ár egy malomkerék vízfogójának hajtotta a csónakot, még pedig oly erővel, hogy a kormányos és evezős-legények minden erőfeszítése dacára megtörtént az összeütközés. A csónak felborult. A férfiak megragadták a vízfogó deszkáit s szerencsésen meg is menekültek, de a fiatal asszonyt elragadta az ár s mielőtt segítségére siethettek volna, el is merült a hullámokban” – adott hírt a tragédiáról a Fővárosi Lapok 1888. április 4-i száma. Az eltűnt Salamon Szilárdáért, akinek holtteste akkor nem került elő, 1888. április 6-án Zentán gyászistentiszteletet tartottak. A holttestet végül (fej nélkül) 1889 augusztusában találták meg bajai molnárok:

A zentai városháza a XIX. század végén

„A fiatal hölgy még tavaly husvétkor, csónakázás közben fűlt a Dunába, s holttestét a legszorgosabb kutatás dacára csak most találták meg, véletlenül. Fehérneműje – melybe a Z. C. volt hímézve – sértetlen volt, cipői szinte teljesen ép állapotban találtattak, magán a holttesten az enyészetnek csak csekély jelei látszottak. A holttestet másnap Zentára szállították, hol családi sírboltba temették el” – adta hírül a Pesti Hírlap 1889. augusztus 14-ei száma.

1889 őszén Zsarkó közjegyző másik leányát, Hajnalka kisaszonnyat az akkor 35 éves Faragó Ödön jegyezte el, a házasságkötésre pedig már 1890 elején sor került. Erre azért volt szükség, mert Faragónak vissza kellett utaznia Kínába, ahol a császári tengerészeti vámigazgatóságon teljesített szolgálatot, és a mandarinokkal állt egy rangban. A Hazánk című lap jóval később, 1899. január 17-én izgalmas hírt közölt a kínai vámhivatalok főigazgatójáról, aki ebben az időben feleségével Tencsinben lakott:

„Faragó Ödön egy délután sétára indult s behatolt egy, a város mellett elterülő erdőségekbe, melyet sétahelyül szoktak a kínai előkelőségek használni. Egyszerre dörrenést hall a bokrok mögül s fehér porfelleg keletkezik előtte, mely után emberi hangok hallatszanak. A fehér porfelleg nem volt más, mint a Faragó Ödön szemébe hintett mézpor. Kínában tudvalevő-

leg a gyilkosok először áldozatuk látóképességét veszik el, szemükbe erős mézport hintenek, mely őket megvakítja s így bánnak el a szerencsétlenekkel. Faragó Ödön rögtön felismerte a helyzet veszedelmes voltát. Szerencsére a gyilkosok meglehetősen ügyetlenek voltak s így szemévilága épségben maradt. Úgy vehette észre, hogy a kínai suhancok villogó késekkel rohannak feléje. Faragó Ödön sem volt rest. Azonnal védelmi állásba helyezkedett s erős botjával oly csapásokat mért támadóira, hogy azok rövid tusa után jobbnak látták kerekelt oldani.”

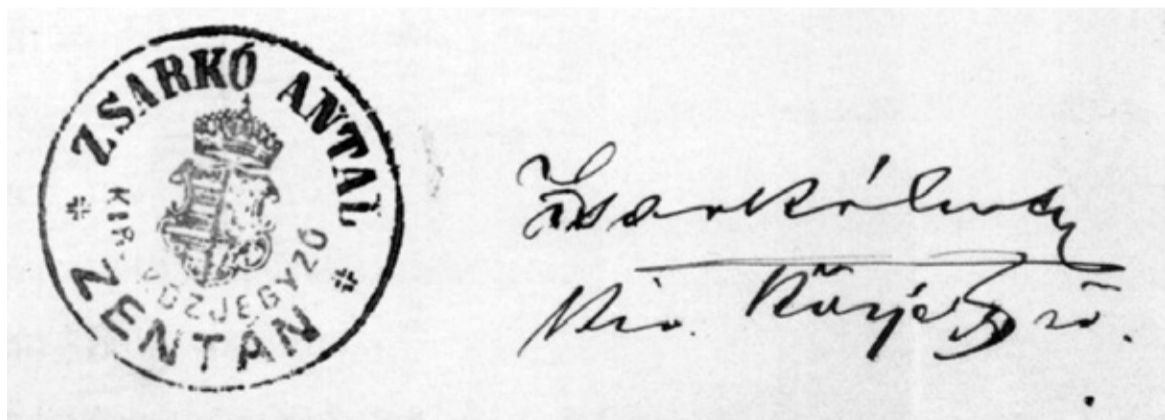
Röviddel fiatalabb lányának esküvőjét követően Zsarkó Antalt súlyos anyagi csapás érte: nyilvános szereplése, vendégszerető háza fölemésztette tekintélyes vagyonát, magyarán tönkrement. Egy mulatságot követően rosszul lett, és 1890. július 31-én – 53 éves korában – agyvérzés következtében elhunyt.

Ezt követően a család szerény körülmények között élt. Az özvegy reménye az 1877. január 7-én Zentán született ifjabb Antal maradt, aki a zentai gimnázium alsó osztályainak elvégzése után a debreceni kereskedelmi akadémián folytatta tanulmányait. 1894 áprilisában azonban a fiatal ember – „boldogtalan szerelem” miatt – öngyilkosságot követett el, agyonlőtte magát – adta hírül a Pesti Hírlap 1894. április 11-én.

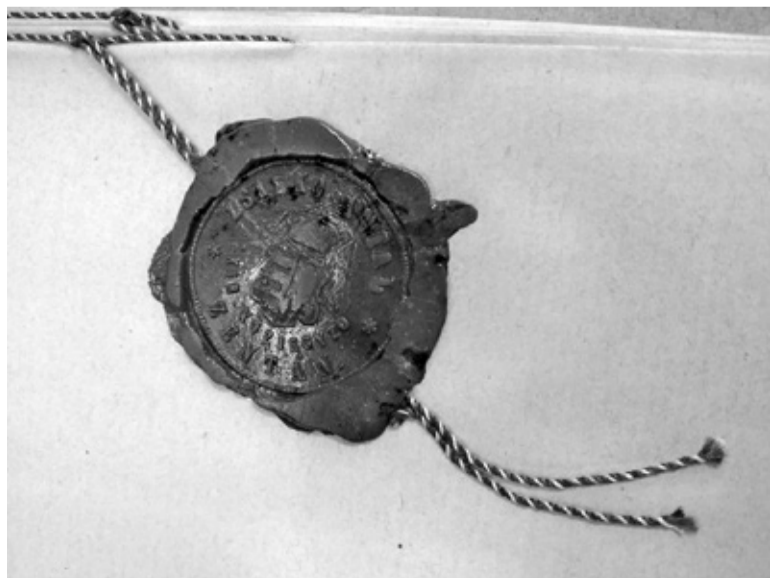
Zsarkó Antal felesége 1896. december 9-én Budapesten hunyt el. 1880-ban Zentán született Erzsébet leányuk ekkor kiskorúként atyai nagybátyja, Zsarkó József gondnoksága alá került. Zsarkó Erzsébet, aki később Ruttkay Aladár (1861–1934) gyógyszerész felesége lett, 1939-ben hunyt el Nagyváradon.

Édesanyjuk halálát követően az Eugén utcai házat Hajnalka és Erzsébet örökölték, tőlük 1900-ban a Heszler és Társai Zentai Hengermalma cég beltágjai, Heszler György, Láng László, Láng Sándor és Láng Károly vették meg.

A Zsarkó család teljesen eltűnt Zentáról, a Tisza-parti városban ma már síremlékük sem lelhető fel.

Zsarkó Antal királyi közjegyző pecsétlenyomata és aláírása

Zsarkó Antal királyi közjegyző bélyegzőjének viaszlenyomata

Híradás Zsarkó Antal 1890-ben bekövetkezett halálesetéről

MENNYIRE A NÉP MŰVÉSZETE A NÉPMŰVÉSZET 2020-BAN? *Bolyos Miklós*

Az efféle kérdésre az író általában önmaga válaszát már az első pillanatban tudja, sőt akár sablonos is lenne, ha egy mondatban felelnék rá, azután kifejtésem válaszom okait néhány gondolatban, pontot tennék a végére, és mindenki megkapta, amiért belevágott a hasáb olvasásába. Csak az a baj, hogy ezt egy mondatban, de még egy hosszabb lélegzetű írásban sem lehet megválaszolni. Borgózós hajnalok baráti beszélgetéseit felidézve meg már afelől is kétségeim támadnak, hogy egyáltalán meg lehet-e ezt válaszolni. Mindenesetre, mivel magamnak tettem fel a kérdést, és valójában minden porcikámat foglalkoztatja, talán könnyebb, ha egyszer már papírra veti az ember saját gondolatmenetének kuszaságait.

Ez a témakör és kérdés sok oldalról érint személyesen. Valójában nemcsak engem, hanem a vajdasági magyar közösséget, sőt az összmagyarságot is mindinkább körülfontja ez az olykor már mágiikusnak ható összetett szó: népművészet. Mindenekelőtt tisztázzuk, hogy mit is takar ez a kifejezés, hiszen talán ezzel van legkönnyebb dolgunk: a népművészet magában foglal minden olyan szellemi vagy tárgyi műalkotást, amelyet a hagyományos paraszti társadalom hozott létre, önmaga szükségleteire, saját hagyományai alapján. Innen indulhatunk el, s ide vissza is térhetünk. Útközben ágakra, irányokra bonthatjuk: népköltészetre, népzeneire, néptáncra, népi díszítőművészetre, népviselethez...

Olyan időket élünk, hogy aki szeretné, nyíltan, sőt büszkén vállalhatja nemzeti hovatartozását, ebből olyan sok gondja-baja nem származik. Esetünkben az identitásunk nemességét, azaz gyökereit, gyakran a népi művészetből, annak eredetiségéből és megmásíthatatlanságából származtatjuk. A magyar népművészet évszázadok során, nyilván nem célirányos törekvés árán, hanem megmagyarázhatatlan zsigeri ingerek hatására bontakoztatta ki saját népművészeti gyümölcseit. Még ez is egy stabil lábakon álldogáló megállapítás, de már problémákat szül.

Egészen pontosan arra gondolok: vajon lezárult-e ez a periódus, vagy még mindig aktuális a fejlődési ív? Mert mindkét feltevésre talállok logikus és észszerű magyarázatot.

Lezárult. Mondhatnám, hiszen ma már megszűntek azok a paraszti kisközösségek, amelyek a népművészetnek ezt a formáját megalkották, éltek és éltették. Egyszerűen más, új idők jöttek. Mivel így történt, hát kutatni, ápolni és éltetni kell, a mai ember számára elérhetővé tenni, hiszen érdemes rá, mert annyi mindent adott.

Nem zárult le. Mert még a mai napig is vannak olyan törekvések, amelyek arra engednek következtetni, hogy a népművészet él, kicsit ugyan más formában, de mégis foglalkoznak emberek ezekkel a művészeti ágakkal, pusztán azért, mert abba születtek bele. Nyilván a kor szellemének megfelelően teszik ezt, és úgy, hogy természetes módon ki tud-

ják vele szolgálni azokat az igényeket, amelyekre ők szegődtek. Valójában régen is így volt, hiszen az edénydíszítők is úgy festették termékeiket, hogy azok tetszetősek és kelendők legyenek, sőt a muzsikusok is azt húzták, amit a társaság hallani kívánt.

Legyen akárhogy is, azért ez ma már nem ugyanaz, mint amit eredendően népművészetnek neveztek. Vagy ha az is, nagyon le kellene lassítani az elmúlt évtizedek forgását, és úgy megnézni és értelmezni, hogyan és mint is történtek a dolgok. Talán azután jobban értenénk a jelenünket is.

A lezárt művészeti korszakok hirdetői körében, akik felkutatták és élénk tarták őseink hagyatékát, járja a szó, hogy nem ápolni kell a hagyományt (értsd: a népi művészeteket), hanem éltetni. Ennek kibontása és gyakorlata viszont megint csak nézőponti furcsaságokat szül.

Egyrészt nyilván az egyik legszebb dolog bemutatni, hogy valóban értékes, sőt mi több, összetett és érdekes produktumot hagyott hátra az utókornak a magyar paraszti kultúra építkezése, fejlődése; ugyanakkor maga az interpretálás és az ezt körülvevő előkészítés minek is számít?

Szerintem a régi idők letűnt vagy szinte letűnt kultúráját az akkori kor szellemének megfelelően kiragadva, színpadra állítva bemutatni még nem a hagyomány megélése. Ugyanakkor lehetetlen

Fotó: Gruik Ibolya

és értelmetlen is egy sok évtizede letűnt életformát ma teljes egészében ugyanúgy megélni.

Ezt nem csinálja senki, ugyanakkor nem is kell. De akkor mi a teendő? El lehet-e, el kell-e engedni, vagy hagyni kell tovább élni ezt a művészetet? Talán igen. Sőt. Igen, és tegyük meg neki azt a szívességet, hogy nem zárjuk körül mai ész szülte dogmákkal. Ha életképes, majd megy valamerre. Pontosan abba az irányba, amerre évszázadokon át tartott, és lám, milyen szépen haladt. Adjuk meg a XXI. század emberének is a lehetőséget, hogy élvezhesse, művelhesse és éltesse tovább.

novella

KESEREKÚT

Édesanyám szülei, apapám és szilikém, a Dülön laktak, így hívták az utcát. Nagyon szerettem hozzájuk járni, a ház nagyon különös volt. Egy zsidó család lakott benne, de a háború kezdetén elmentek, apapára bízták mindent, aki nekik dolgozott, és hogy majd visszajönnék, mondták, és amit bírtak, vittek, de azért sok mindent ott kellett hagyniuk. Gyógyvíz töltésével és szállításával foglalkoztak még a békeidőben. Ugyanis az udvar közepén állt egy gyönyörű, márványlapokkal kövezett mély kút, sárga üvegkupola takarta, ez volt a keserekút, ezt a vizet palackozták, és szállították bel- és külföldre már akkor.

No de nem jöttek vissza, apapa és szilike a gyerekeiket ott nevelték fel abban a zsidó házban, és miután azok kiropptak, ketten maradtak, s a nagy háznak csak egy kis szegletét lakták. A kert, akár egy kisebbfajta park, különös fákkal, rózsákkal. Órákig bámultam a gyönyörű kút mély vizét, a csillogó üvegvetőt, bár már nem működött, mert az új kormány megtiltotta, nem volt szabad vizet húzni belőle.

Nem voltam egyedül, aki a kút vonzásában élt.

Zsófi csendes volt. Akkor beszélt, ha mondanivalója akadt. Az meg ritkán történt meg. Nem is tudnám megállapítani, hogy okos volt-e, vagy buta. Visszafogott. Ha nevetett, halkán, fojtottan. Ha szomorkodott, befelé, csendben, ilyenkor talán mintha az arca lett volna hosszabb. Gyakran találkoztunk itt, ezen a helyen, a keserekútnál. Őt is megbabonázhatta a kút, a víz illata, a mélység hangja, titka. Akkor még nem tudtam, hogy nem is a kút vonzotta oda a lányt nap mint nap, hanem inkább az a szerb fiú, aki odajárt apapának segíteni a kertet rendezni.

Miloš jó barátja volt annak a zsidó fiúnak, és amikor ők elmentek, továbbra is idejárt, talán megszokásból, vagy mert úgy érezte, ezzel tartozik nekik, vagy mert a hiányát próbálta ellensúlyozni a megszokással. Végül már mindenben segített a ház körül. Ahogy apapa öregedett, ahogy a fiú erősödött, úgy vette át a dolog nagyobb részét. Látszott rajta, hogy nem fél a munkától. Napbarnított testén feszült az ing. Széles válla, erős karja, fiatal ereje mindent elbírt. Erre figyelhetett fel Zsófi a kút mellett. Ugyanis kezdetben tényleg

a kút miatt bámészkodott arra, kezdett barátkozni velem, míg ez a gyereklányos játék valami egészen másba fordult át. Gondoltam is, hogy ennek a Zsófinak nem lehet sok barátnője, ha a szabadidejét egy ilyen magamfajta kislánnyal tölti. Közben Miloš szúrós nézésű, zöldes szeme is megakadt rajta, gyakran akadt épp a kút körül dolga.

Emlékszem, egyszer ott bámészkodtunk a kútnál Zsófi-val, és mindketten a kút padkájára könyököltünk, úgy néztünk lefelé, amikor Zsófi száján kiszaladt, hogy olyan a víz, mint Miloš szeme, zöld és zavaros. Hirtelenjében nem is tudtam, miről beszél, mit akar ezzel, meg hogy is juthatott ez az eszébe. Nem is igen tudtam mit felelni az ilyen beszédre. Nem értettem még akkor a szerelemhez, de már a rezdüléseket, a kilengéseket érzékeltem. Aztán figyeltem is Zsófit. Láttam, éreztem, mikor izgul, feszült, mikor vágyódik, akar, mikor kedvetlen, mikor boldog, féktelen.

Akkoriban úgy gondoltam, hogy ez a keserekút csodakút. Még akkor is, ha nem volt használatban. Belengte valami varázslat. Talán ez babonázta meg a két fiatalat is.

Arra lettem figyelmes, hogy Zsófi mind több időt tölt a kútnál. Kezdetben csak elidőzött, aztán meg már ott találtam, amikor odaértem, és amikor ráunva a semmittevésre, odébbálltam, Zsófi még maradni akart, s maradt.

Aztán Miloš is elment, mint oly sokan mások akkoriban, ő is elment világgá, szerencsét próbálni. Zsófi pedig továbbra is eljárt a kúthoz. Velem játszadozott, beszélgetett, ha azt a néhány kedveskedő szót annak lehet venni. Inkább hallgatta a butaságaimat, a kavicsgyűjteményem gyarapodásáról, a kukoricababaim hajsziéról, a gödörátugró versenyről... Olykor el is mosolyodott, és láttam, Zsófi arca ilyenkor igazán megnyúlt.

Aztán egyik nap, amikor a keserekúthoz tartottam, már a Dülő elején szokatlan embertömegbe ütköztem. Nem engedtek apapáékhoz, a kutamhoz! Ott ácsorogtam én is, megpróbáltam szófoszlányokat elkapni. Szegény lány – mondták –, nem bírta el a szégyent, úgy maradt, ki tehetett, szegény lány... szegény... lány... szegény.

Döbbenetes. Tegnap még mosolygott, ma meg nincs. Hát ennyi. Ennyi az élet. Ennyi a varázslat. Ennyi.

Móra Regina

Zsófi a kútba ugrott, onnan halászták ki holtan. Aztán eltemették a katolikus és a pravoszláv temető közé, a nagy-gödör mellé közvetlenül, nem lehetett a többi halott között, öngyilkos lett. Az élet ment tovább. Hamar a polcra került a történet, volt mindenkinek elég búja-baja, a hatalmas szegénység megtette a magáét, Zsófi sem érdemelt több figyelmet.

Én meg ismét eljártam apapáékhoz, a keserekútnál bókásztam. Nézttem, változott-e valami. De nem változott. Ugyanaz az illat, a mélység hangja, a víz pedig ugyancsak zöldes és zavaros, mint Miloš szeme. Mintha olykor Zsófit is láttam volna, amikor közeledtem a kúthoz, de aztán eltűnt.

Apapa meg szilike ahogy öregedtek, úgy lett minden az enyészeté, sőt még a házat is el kellett hagyniuk, akkor költöztek hozzánk. Az új vezetőség úgy döntött, hogy az állam tulajdona lesz a ház, és nagyüzemi gyógyvízközpontot létesítenek benne. Fúrtak, faragtak, a gyógyvízforrást megsértették, és többé már nem csordogált a keserevíz, a kút eltűnt, és vele együtt a varázslat is.

átmentett történelem

SZERB NYELVVIZSGA A PARLAMENTBEN

Lejárató kampány dr. Nagy Ödön és a délvidéki magyarság ellen 1928 tavaszán

Patyi Szilárd

A délvidéki magyarok első érdekvédelmi szervezete, az Országos Magyar Párt 1922. szeptember 17-én alakult meg Zentán. A pártnak az 1927. szeptember 11-én megtartott parlamenti választáson sikerült először (és utoljára) képviselőket bejuttatnia a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság parlamentjébe. A megmérettetésen nem önállóan, hanem a kormányzó Radikális Párttal közös listával vettek részt. Az OMP szeptember 11-én két mandátumot szerzett meg. Dr. Várady Imrének a nagybecskereki, míg dr. Strelitzky Dénesnek a szabadkai választókerületben sikerült elnyernie a képviselőséget. Dr. Nagy Ödönnek, szintén a szabadkai választókerületben, mindössze 136 szavazat hiányzott, hogy bejusson a parlamentbe. Dr. Deák Leót a zombori választókerületben szintén csak néhány szavazat választotta el a mandátum megszerzésétől. Bár az OMP fennállása óta először jutott parlamenti helyekhez, a sikert beárnyékolta az a tény, hogy elöztesen hat képviselői mandátum megszerzésében reménykedtek.

1928 tavaszán a Radikális Párt egyik képviselője lemondott parlamenti mandátumáról. A helyét, a jog szerint, dr. Nagy Ödön vehette át, ami azt jelentette, hogy az OMP képviselőinek száma háromra emelkedett a parlamentben. Csak hogy egyes szerb politikusok nem nyugodtak bele, hogy egy újabb képviselővel bővült a magyar képviselők száma. Ezért a sajtón keresztül támadást intéztek dr. Nagy Ödön és a délvidéki magyarság ellen, ami egy különös parlamenti nyelvviszágában csúcsosodott ki. Ezt a lejárató kampányt elevenítjük fel a Hírlap című korabeli szabadkai napilap segítségével.

Össztűz zúdul dr. Nagy Ödönre

A Hírlap 1928. március 20-ai száma írt arról először, hogy I. Sándor király dr. Dušan Subotić volt igazságügy-minisztert, radikális párti képviselőt kinevezte a belgrádi legfelsőbb semmitőszék elnökévé. Dr. Dušan Subotić a kinevezés miatt a parlamentben lemondott a szabadkai kerületben szerzett mandátumáról. Helyébe dr. Nagy Ödönt, az Országos Magyar Párt társelnökét hívták be, aki a szabadkai közös radikális–OMP listán a megválasztott képviselők után a legtöbb szavazatot kapta. A Hírlap szerint ez azért volt örvendetes hír, mert „dr. Nagy Ödön személyében a szuboticaei kerület magyar polgárainak egy régi vezetőembere kerül a parlamentbe, aki mint képviselő igen sokat fog tenni

a magyarságért”. Csakhamar azonban valóságos hadjárat indult el a magyar politikus mandátumának igazolása ellen, azzal az indoklással, hogy nem ismeri az államnyelvet. A támadás túlmutatott Nagy Ödön személyén.

A lavinát Božidar Maksimović volt belügyminiszter, radikális párti képviselő indította el a Vreme című lapban megjelent cikkével. Ebben az írásában a vajdasági állapotokat kifogásolta, és azt állította, hogy alkotmány- és törvényellenesen megengedték a magyar nyelv használatát a községi közgyűléseken. Nagy Ödönnek külön is felrótta, hogy magyarul szólalt fel a szabadkai városi tanács ülésein. A cikk támadást jelentett a Velimir Vukičević vezette radikális–demokrata kormány ellen. Božidar Maksimović és a köréje csoportosuló szélsőséges radikálisok ugyanis a kormány mérsékelt kisebbségpolitikáját kifogásolták, amellyel szerintük kiárusították Vajdaságban a nemzeti érdekeket. A parlament március 31-ei ülésén a Božidar Maksimović köré csoportosuló radikálisok az ellenzékkel együtt kifogást emeltek dr. Nagy Ödön kinevezése ellen, mondván, nem ismeri az államnyelvet. Ezért az ülést elnapolták, anélkül hogy megvitatták volna dr. Nagy Ödön mandátumának igazolását. Másnap a Pravda című lap név nélkül közölte egy, a kormánnyal elégedetlen radikális képviselő nyilatkozatát, amelyet a Hírlap is megjelentetett.

„– Maksimovics Bozsó nagy szolgálatot tett azzal, hogy ilyen élesen és ilyen erélyesen megtámadta Vukicsevics Velja miniszterelnököt.

Nem kell egyébre gondolkodni, hogy azonosítsuk magunkat Maksimovics akciójával, mint emlékezni arra, hogy Szubotics Dusán helyére egy magyar került a parlamentbe.

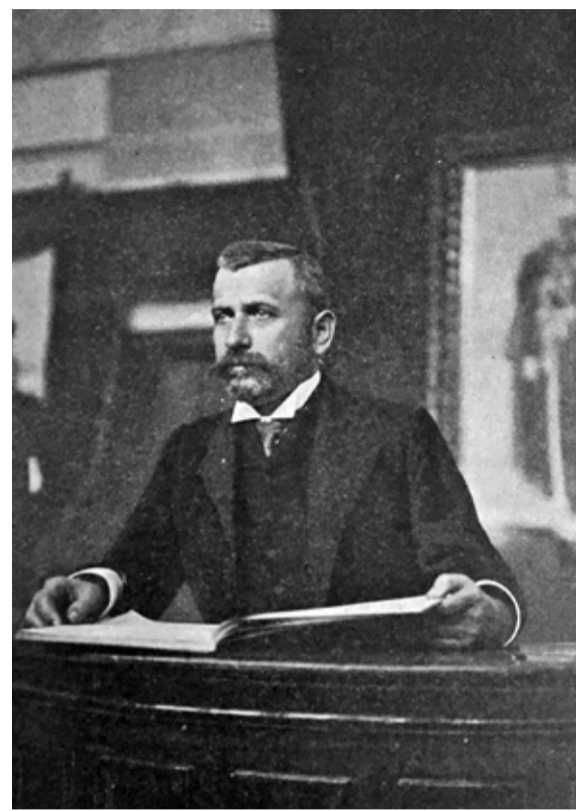
– Hallatlan, hogy magyar képviselő jött be a semmitőszék elnökének helyére a szkupstinába. Nem tartozom a türelmetlen sovinszták közé, de kijelentem, hogy megdöbbsentő paradoxszon az, hogy a semmitőszék elnökének a helyére egy magyar került a parlamentbe. Vukicsevics miniszterelnöknek be kell látnia, hogy a kritika helytálló és teljesen indokolt. A magam részéről azon a véleményem vagyok, hogy Vukicsevics Veljának ezért a politikájáért kell majd távoznia a helyéről” – olvashatjuk a szabadkai napilap április 3-ai számában.

A Hírlap egyébként egy szerb újság nyomán a dr. Nagy Ödön elleni támadás valódi okát is tudni vélte.

„A Politika, amely a legtekintélyesebb beográdi lap, Nagy

Božidar Maksimović, aki cikkével elindította a Nagy Ödön elleni lejárató kampányt

Kosta Timotijević, a dr. Nagy Ödön nyelv tudását vizsgáló igazolóbizottság elnöke

Ödön dr. magyarpárti képviselő verifikálásáról mindössze egy húsz soros, de annál érdekesebb cikkben számol be. A Politika cikkéből kiderül, hogy: *szuboticaei egyetemi tanárok dolgoznak Beogradban Nagy Ödön mandátuma ellen és hogy miért, azt minden politikával ismerős ember könnyen kitalálhatja.*

Ha ugyanis Nagy Ödönt nem engednék a parlamentbe, úgy utána Milics Ivó szuboticaei jogakadémiai tanár jutna mandátumhoz, aki radikális magyarpárti listán Jurics Márkó helyettese volt.”

Božidar Maksimović vádjaira a kormány részéről Svetozar Stanković földművelési miniszter reagált egy április 17-én Szabadkán megrendezett radikális tanácskozáson. A miniszter élesen elítélte Maksimovićék kisebbségellenes támadását, amellyel szerint „túllóttek a célon és nyilatkozataik mindennél érthetőbben bizonyítják, hogy nem ismerik a vajdasági állapotokat”. Hozzátette, az alkotmányban és a törvényekben sehol sincs benne, hogy a községi képviselő-testületek tagjainak ismerniük kell az államnyelvet. Egyedül a parlamenti képviselőkről szóló törvény és a választásokról szóló törvény írja elő, hogy a parlamenti képviselőknek ismerniük kell az állam nyelvét. Ezért leszögezte, azzal, hogy megengedik a kisebbségeknek, hogy anyanyelvükön szólaljanak meg a községi képviselő-testületekben, a kormány nem követett el alkotmányértést. Stanković hangot adott azon meggyőződésének is, miszerint az a kormány feladata, hogy „a kisebbségekkel megszerettessék az országot”.

A parlament április 26-án 10 órakor ült össze újból, és az

egyik fő kérdés az volt, hogy igazolják-e dr. Nagy Ödön mandátumát. Egy, a parlamentben megtartott pártközi értekezleten végül abban egyeztek meg a képviselők, hogy a parlament elrendeli az igazolóbizottság összehívását, hogy vizsgálja meg dr. Nagy Ödön szerb nyelv tudását, és arról tegyen jelentést a parlamentnek. Az igazolóbizottság délután négy órakor ült össze. Kosta Timotijević elnökölt, tagja volt többek között Miloš Tupanyanin, Stjepan Radić és Várady Imre.

Nagy Ödön az igazolóbizottság előtt

Dr. Nagy Ödön nem mindennapi parlamenti nyelvvizsgájáról, amely közel másfél órán át tartott, részletesen beszámolt a Hírlap április 28-ai száma.

„Az ülés megnyitása után Tupanyanin Milos földművespárti képviselő volt az első kérdező, aki a következő kérdést tette fel: – Mik az impressziói Szuboticaéről?

Nagy Ödön dr. válaszolni akar, de az elnök kijelentette, hogy a képviselők csak rajta keresztül intézhetnek kérdést Nagy Ödönhöz és minden alkalommal ő fogja felülbírálni, hogy a kérdés föltehető-e vagy sem. Tupanyanin élesen tiltakozott ez ellen, de a többség, még az ellenzéki tagok is helyeselték az elnöknek, úgy hogy Tupanyanin teljesen magára maradt.

Timotievics elnök: Nem kell vizsgáztatni a képviselő urat, de feszelen beszélgetés során igyekeznünk majd megállapítani, hogy tudja-e az államnyelvet. Legyen oly szíves és mondja el, hogy milyen bíróságok vannak Szubotican.

Nagy Ödön dr. nyomban folyékony és tiszta szerbséggel

precízen válaszolt a kérdésre és már az első válasz után megállapították a bizottság tagjai, hogy Nagy Ödön dr. kijelentése jó és több ellenzéki képviselő egymástól csodálkozva kérdezte, hogy miképpen lehetett Nagy Ödön mandátuma ellen hajszát indítani, amikor nem csak megérti és kifogástalanul válaszol a kérdésre, de folyékony szerbséggel is beszél.

Timotievics elnök ezután megkérdezte Nagy Ödönt, hogy mennyibe kerül egy hold föld Szubotican. Nagy Ödön dr. erre is megfelelt és válaszolt az elnök további kérdéseire is, majd Radić István az elnök engedélyével a következő kérdést intézte a magyarpárti képviselőhöz:

– A latinicát vagy a cirilicát ismeri?

Nagy Ödön: Olvasok és írok úgy latinicával, mint cirilicával” – számolt be a különös bizottsági ülésről a szabadkai napilap.

Ezután Miloš Tupanyanin azt szerette volna megkérdezni a magyar politikustól, hogy hányféle széna létezik, de a bizottság tagjai nem ítélték fontosnak, hogy Nagy Ödön ilyen kérdésre válaszolni tudjon. A nyelvviszga itt még nem ért véget, ugyanis a szóbeli vizsga után jött az olvasási vizsga.

„Tupanyanin fölszólalása után az elnök egy ciril és egy latin betűkkel nyomtatott könyvet adt át Nagy Ödönnek azzal, hogy olvasson fel abból részleteket. Nagy Ödön, amilyen folyékonyan válaszolt a fölített kérdésekre, éppen olyan folyékonyan és hibátlanul egész oldalakat felolvasott és a képviselők egymás után leszögezték, hogy a kiejtés kifogástalan. Popovics Toma képviselő meg is jegyezte:

– Szépen és folyékonyan olvas, ennél szebben még én sem tudok olvasni” – írta a Hírlap.

átmentett történelem

A felolvasás után a bizottság egyöntetűen megállapította, hogy dr. Nagy Ödön mandátumának igazolása ellen semmilyen komoly okot nem találtak. A bizottság elnöke azonban nem feledkezett meg arról, hogy igazi nyelvvizsga nincs írásbeli vizsga nélkül.

„Timotievics elnök kívánságára Nagy Ödön dr. írásbeli fogalmazványt készített szerb nyelven ciril betűkkel írva. A fogalmazvány a következőképpen hangzott:

– »Szabadjon kijelentem, hogy úgy a személyem, mint a képviselői mandátumom fölhozott vádak teljesen alaptalanok.«

Az elnök felolvasta a fogalmazványt és úgy ő, mint a bizottság tagjai megállapították, hogy grammatikai helyességgel

van összeállítva és ezt a nézetet a bizottság többi tagjai is, Tupanyanin kivételével, osztották. Tupanyanin kifogásolni valót talált a fogalmazványban és valamit közbeszólt, de szavát nem lehetett megérteni.”

Az írásbeli feladat után Nagy Ödön parlamenti nyelvvizsgája véget ért, amelyről az igazolóbizottság a következő jelentést tette:

„1. A parlament 1928. április 26-iki határozata értelmében az igazoló bizottság előtt megjelent Nagy Ödön dr. magyarpárti képviselő annak a megállapítása végett, hogy bírja-e az államnyelvet, amint azt az alkotmány 72-ik szakasza és a képviselői választásokról szóló törvény 13-ik szakaszának harmadik pontja előírja. A Nagy Ödönnel folytatott beszélgetések során: a bi-

zottság tagjai meggyőződtek arról, hogy érti és elég jól beszél a hivatalos nyelvet.

2. A bizottság egyben megállapította azt is, hogy hosszabb ideig is jól tud olvasni és írja is a hivatalos nyelvet.

3. Azt a fogalmazványt, amelyet államnyelven a bizottság előtt írt, elég gyorsan megfogalmazta és könnyen összeállította.

Mindezek után a bizottság megállapította, hogy Nagy Ödön dr. megfelel mindazoknak a feltételeknek, amelyeket az alkotmány 72-ik szakasza és a képviselői választásokról szóló törvény 13-ik szakaszának harmadik pontja előír és ezért a bizottság indítványozza, hogy a Szubotics Dusan dr. listáján szereplő Nagy Ödön dr. mandátumát a parlament igazolja.”

„Megállapították, hogy dr. Nagy Ödön jól tud szerbül” - adta hírül a Hírlap címlapja

A bizottság a jelentést másnap délelőtt terjesztette a parlament elé, a képviselők nagy többséggel elfogadták, ezzel pedig igazolták Nagy Ödön man-

dátumát. Így, ha nagy nehézségek árán is, de az Országos Magyar Párt parlamenti képviselőinek száma végül mégiscsak háromra emelkedett.

könyv

ELVESZTEM A SCI-FIBEN

A legjobbak legjobbjai 1. Két évtized legjobb science fiction novellái. Szerk. Gardner Dozois. Gabo Kiadó, Budapest, 2019

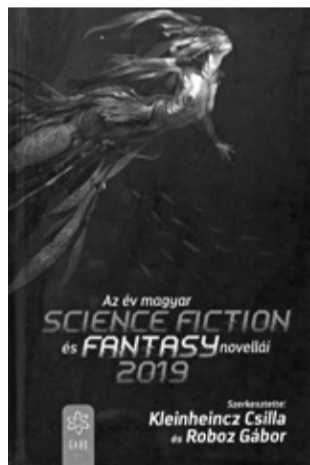
Az év magyar science fiction és fantasynovellái 2019. Szerk. Kleinheincz Csilla és Roboz Gábor. Gabo Kiadó, Budapest, 2019

Előszóval állítom, hogy az irodalom terén minden- evő vagyok, de ha végig gondolom, ez az állítás nem teljesen igaz. Idejekorán végigolvastam az összes Agatha Christie-t, Raymond Chandlert, Ian Fleminget, és velük elteltem, hosszú ideig nem forgattam detektívregényt, majd lassan kezdtek visszalopózni olvasmányaim közé a krimik, például Lee Child közvetítésével, aki voltaképpen nem hagyományos krimiket ír, de ennyi a műfajból nekem elég is.

Ha Rejtő könyvei a ponyva kategóriájába tartoznak, velük ezt a műfajt is kimerítettem, bár néhány kivétellel az ő könyveit bármikor újra elolvasom. A horrorral viszonylag későn ismerkedtem, a magyar irodalomban még nem volt szalonképes a ponyvásított változata, így a múlt században, 1970 első felében szerb nyelven megjelenő Misterije magazinból tájékoztam. A mindössze hat számot megélt folyóirat példányait a folyamatos költőköz- dések során elvesztettem. A nagyobb központokban élők és a szerb nyelvre összpontosítók szerint akkortájt nagy fölfutása volt a horrornak a jugoszláv piacon, nemkülönben a tudományos-fantasztikus irodalomnak. Mindeközben Magyarországon inkább a tudományos-fantasztikus irodalom virágzott. Előfizetője voltam a Kuczka Péter szerkesztette legendás Galaktika folyóiratnak, faltam a különböző sorozatokban, főként a Kozmosz Fantasztikus Könyvek közt megjelent regényeket, folyamatosan olvastam a szerb Sirius folyóiratot meg az X – 100 sorozat sci-fi-darabjait. Aztán beállt a hosszú-hosszú szünet, ez a téma is kiesett az érdeklődési körömből.

Egyéb irodalmi témákkal kapcsolatosan ejtettem el a gondolatot az Előretolt Helyőrség vajdasági kiadásának egyik gondozója előtt, hogy pihenés- és tájékozódásképpen szívesen olvasnék már egy kis sci-fit, de arra nem tudtam válaszolni, hogy mi lenne a keresett olvasnivaló. Másnapra megálmodtam, hogy konkrét regény helyett inkább antológiára lenne szükségem az újbóli tájékozódáshoz. Ki is választottam egyet, amely az utóbbi két évtized során angol nyelven megjelent tudományos-fantasztikus elbeszélések és kisregények válogatásának első kötete, majd egy másikat, amely pedig a 2019-es esztendő magyar science fiction és fantasynovelláinak gyűjteménye.

Alig egy hétre rá nyakamban zúdult a közel 1300 oldal tömény képzelet. Ekkor nyomatékosodott bennem, hogy végérvényesen eltévedtem a műfajban. Előbb a magyar szerzők antológiáját lapoztam föl. Számítottam rá, hogy

senkit sem ismerek a mezőnyből, de reménykedtem is kissé, hátha mégis. Bizony nem, még a szerkesztők neve sem mondott számomra semmit. Hiába, be kell ismer- nem, régen hajóztam már ezeken a vizeken. Aztán az angol válogatást vettem sorra, némileg nagyobb remé- nyekkel. Bizony, abban sem szerepelt egyetlen, számom- ra ismert szerző neve sem. Nem tudom, mit képzelhet- tem, talán azt, hogy még mindig úgy működik a világ, hogy egy-egy világsiker magyar fordítására időtlen idő- kig kell várni. Pedig tudom, a fontos regények fordítása már az eredetinek a megjelenésével szinte azonos időben a boltokba kerül.

El is szontyolodtam egy pillanatra: mit is keresek tájékozatlanul, iránytű hiányában a science fiction, a tudományos fantasztikum világában?! Aztán megnyu- godtam: hát a fantasztikumot, a spekulatív irodalmat, vagyis a mindig újként ható történeteket, nem pedig az ismerősen csengő neveket!

Gardner Dozois sci-fi-szerző szerkesztőként vált iga- zán közismertté, bár erről a Wikipédia magyar oldalain szó sem esik. Harmincöt éven át minden esztendőben elkészítette *Az év legjobb science fiction novellái* című válogatást, 1984-től 2017-ig hatszáznál több novellát kö- zölt újra ezekben a válogatásokban a világ minden tájáról, amelyeket magazinokban, antológiákban, kisregé- nyekben, szerzői kötetekben és az interneten fedezett föl. A válogatás során természetesen segítők is voltak. A 35 év antológiáiból 2005-ben és 2007-ben *A legjobbak legjobbjai I-II.* címmel jelentetett meg válogatást, majd a mostani kötetet a 2003 és 2017 közötti gyűjtemények- ből állította össze. Gazdag szerzői és szinte áttekinthet- len szerkesztői tevékenységének teljesen hétköznapi vérmérgezés vetett véget 2018-ban.

Tény, hogy a tudományos-fantasztikus irodalom 1984-es állapota a fiatal olvasó számára olyan távolinak tűnhet, mint egy marsi kolónia, noha már a XIX. század- ban is született ma is élvezhető spekulatív irodalmi alkotás, gondoljunk csak Verne Gyula regényeire. A jövőbe, a Földön kívülre kivetített történetek népszerűsége a XX.

században növekedett a természet- és társadalomtudo- mányok eredményeinek széles körű megismerése ará- nyában, és ez a népszerűség mindmáig töretlen. Ezért sokat segít, ha egy tehetséges szerkesztő kézen fogja az olvasót, és elkalauzolja a sci-fi-történetek erdejében.

Az év magyar science fiction és fantasynovellái 2019 kötet mindenképpen Gardner 35 éven át futó vállalkozá- sának mintáját követi, két eltéréssel. A gyűjtemény címé- ben nem szerepel a „legjobb” minősítés, ott van viszont a fantasy irányzat elnevezése. Az angolszász irodalom külön kezeli a sci-fit és a fantasyt, amit helyeslek, hi- szen eltérő stílusjegyeket mutató irányzatokról van szó, noha mindkettő a fantasztikus irodalom körébe tartozik. A kötet szerkesztői fölismerték, hogy a rövid elbeszélő forma újra egyre népszerűbb, valamint, hogy a két zsá- ner számára éppen a novellaforma ad terepet elbeszélői tehetségek kipróbálására, egyben a magyar fantasztikus irodalom sokszínűségének bemutatására.

Kleinheincz Csilla és Roboz Gábor szerkesztők úgy látják, hogy a magyar fantasztikus novellának még nin- csen akkora piaca, hogy szemlézni lehetne, ezért az elő- ző, 2018-as gyűjteményhez már ismert szerzőket kértek föl, a kötet másik felét a meghirdetett pályázatra jelent- kezők írásaiból válogatták. A 2019-es gyűjtemény már kizárólag a jelírig pályázatra beküldött 300 novellából közül válogatást.

A gyűjtemény azt mutatja, hogy a fantasy népszerűbb a hagyományos sci-finél, ez utóbbit pedig a horro- risztikus történetek és az azokra hajazó weird (hábor- zongató, természetfeletti) alzsáner nyer egyre nagyobb teret, ugyanakkor jelen van az urban fantasy meg a dark fantasy is. Ezeknek a szövegeknek a szociális érzékeny- sége erős hangsúlyokat nyer, megjelennek bennük a tár- sadalom peremére sodródottak, a lecsúszottak, drogo- sok, hajléktalanok, a hétköznapi szürkeségébe mere- vedettek. Persze akadnak klasszikus szereplők is: vámpírok, vérfarkasok, génmanipulált emberek, szörnyek, sőt öröndetes módon megjelennek bennük a magyar mese- és mondavilág elemei is.

A legendákat megelevenítő vagy éppen kitaláló fan- tasyirodalom nem a kedvencem, még Stephen King *A Setét Torony* nyolcrészes regénysorozatát is lettem az első kötet derekán, ami esetemben nagy szó, hiszen King az egyik kedvencem, J. R. R. Tolkien, J. K. Rowling, G. R. R. Martin munkáit pedig már kézbe sem vettem.

És akkor itt megállunk. A sci-fi és a fantasy színesen burjánzó világát szemléltető antológiákról nem írok két fleknél többet. Különben ki kellene emelnem néhány novellát, ám ez végső soron nem egy „best of the best” könyvismertető. Aki érdekel a téma, egy ideig ellesz ez- zel a két gyűjteménnyel. Mindkét antológiának külön ho- zadéka, hogy a szerkesztők röviden ismertetik, méltatják a szerzőket, vagyis nem hagyják magukra az olvasót a képzelet által kitágított világban.

Fekete J. József

MODERN EGYPERCESEK

Fehér Miklós

Noszlopi Botond: *Örkény besírna*,
Előretolt Helyőrség Íróakadémia –
KMTG, 2018

„Aki valamit nem ért, olvassa el újra a kérdéses írást. Ha így sem érti, akkor a novellában a hiba. Nincsenek buta emberek, csak rossz Egypercesek!” – írta egykoron a *Használati utasításban* Örkény István. Noszlopi Botond az örkényi hagyományokra támaszkodva próbálkozott átírással az *Örkény besírna* című kötetben, de a könyv esetében elképzelhető, hogy nem kell fölöslegesen ragaszkodni az örkényi világhoz, s attól eltekintve szükséges értelmezni az alkotások sorát. Kezdjük rögtön a kötet fizikai megjelenésével, ugyanis formája és alakja már sugall egyet s más a tartalommal kapcsolatban. A négyzet alakú könyv könnyed, a gyermekirodalomban megszokott írásokat sejtet, sok színes illusztrációval és kevés szöveggel. A borító sötét háttérrel betéri a kemény fedelet, amelynek elején és hátulján egy tükör látható. A kötet szerkesztését valóban dicséret illeti, hiszen bravúros megoldásról van szó, ami jól illeszkedik az íráskor hangulatához. A borító elején a tükörben mindazokat a szereplőket fedezhetjük fel, akik a szövegekben felbukkannak, s tükörről lévén szó, egyszer mind önmagunkat is megtaláljuk bennük. A hátlapon a szerző rövid bemutatása és a tükörírással prezentált kedvcsináló olvasható, jelezve, hogy a világ, amelybe olvasóként belépünk, görbe tükör társadalmunkról. A grafikai megoldás arra mindenképpen jó, hogy felkeltse a befogadó érdeklődését, de az örkényi hagyomány a valóságban a lehető legtávolabb áll ettől a négyzetes formától – az eredeti

egypercesek csak első ránézésre „könnyű” szövegek, mögöttes tartalmuk szinte kimeríthetetlen. Noszlopi nem akart elveszni a műfaji meghatározás rengetegében, ezért – mintegy alcímként – csak annyit tett hozzá a szöveghez, hogy „ötvenhárom perc”. Az utalás egyértelmű: a kötetben pontosan ötvenhárom egyperces található.

A szerző az *Általános szerződési feltételek* című írásban a XXI. századba helyezi a *Használati utasítást*, ugyanakkor egyfajta védekezési mechanizmusként leírja, hogy „E sorok továbbolvasásának gesztusával az olvasó feltétel nélkül és végérvényesen felmenti e könyv íróját bármilyen jogi vagy erkölcsi felelősség alól” (NOSZLOPI 2018; 7). A irodalmi berkekben otthonosan mozgó személy számos Örkény-egypercest fel tud sorolni, még akkor is, ha álmából ébresztik fel: *Arról, hogy mi a groteszk*, *Nincs semmi újság*, *Makacs sajtóhiba*, *Egy rizsszem panaszai*, *Gondolatok a pincében*, *Nászutasok a légyapíron* stb., hogy csak a legismertebbeket említsük, amelyek a középiskolai és egyetemi órá-

kon felmerülnek. Noszlopi esetében ilyen szempontból valamivel nehezebb dolgunk van, s – egyelőre – igenis fel kell lapozni a könyvet ahhoz, hogy pár példát megemlítsünk. Igaz, az irodalmi kánonba nem egyik pillanatról a másikra kerülnek be a szövegek, és kár vitatni, hogy Noszlopi világa figyelemreméltó. Van itt jó adag abszurditás és groteskség, de a nyelviség lebutítása érzésem szerint túlságosan hangsúlyos szerepet kap. A címben megjelenő invokáció eleve provokatív, ugyanakkor az *Emotikonok* című írás már a ló túloldala, a két véglet között azonban szerencsére számtalan rövidítés, szleng található, ami modernné varázsolja a leporolt írásokat. A fiatal író jól ráérezett az egypercesek valódi világára, pár esetben örkényi szinten űzi azokat, ugyanakkor – valószínűleg a tapasztalat hiánya miatt – időnként kényszerűen érez arra, hogy egy utolsó, magyarázó bekezdéssel kiegészítse a szövegeket. Noszlopi ezekkel a tanulságokat levonni kívánó részletekkel az örkényi egypercesek lényegét veszi el, s az olvasót fosztja meg attól, hogy saját értelme szerint interpretálja a szöveget. A nyelv öncélúsága végig ott van a kötet lapjain: a *Vidéki anizis* című írásban a „feszszopó tolvajok”, a „locsólós kurvák”, a „löttyedt faszú” szókapcsolatok joggal kívánják ábrázolni a vidéki élet sokszínűségét, de a szerző alkalomadtán túlzásba esik. A szexualitás különböző fokú ábrázolása azonban erősebbé teszi a szövegeket. Kiváló szemléltetés erre a *Próba*, amely visszafogottságával fenntartja a titokzatosságot és a feszültséget: „Az öltözőfülke fogására akasztva várna, amíg levetközöm, majd magamra húzva a tükörben hosszasan méregetném: meny-

nyire illik hozzám. / – Na, elviszel? – szólít meg. / Mindig ugyanaz az ár” (NOSZLOPI 2018; 57). A *lény* erre a szexuális feszültségre támaszkodva próbál aktuálpolitizálni, a nemi identitás kérdését taglalva, elgondolkodtatva a befogadót: „Férfi nem vagyok, nő sem vagyok, meleg sem vagyok, és transz sem vagyok. Sem liberális vagy nemzet, de még semleges érzületű sem vagyok” (NOSZLOPI 2018; 37).

Az *Örkény besírna* és az ötvenhárom perc kapcsán ki kell emelni, hogy a novellák között akadnak rendkívül jók, olyan alkotások, amelyek önmagukban megállják a helyüket. Ezeknek az egyperceseknek a jellemzője, hogy nem próbálnak többek lenni annál, amik, s pont az egyszerűségükből fakadóan teremtenek maradandót a műfajon belül.

Ilyen a társadalomkritikus *Bogyók*, amely a gyógyszerfüggőség modern narratíváit figurázza ki, vagy a *Költészet és más* című fejezet, amely a novellákra jellemző egyszerű csattanóval zárul, de ott van még a *Katasztrófák* és a *Van bőre* című írás is, amely a folyamatosan növekedni vágyó gazdaság kapitalista jellegét állítja pellengetre. Noszlopi Botond egy nehéz koncepcióhoz nyúlt hozzá, s bár az alkotótól egyelőre nem várhatjuk el, hogy Örkény István fineszes megoldásait a kisujjából kirázva alkalmazza, lehet, hogy valójában nem is kellene mélyebb összehasonlításba kezdeni. Az alapötlet, a parafrázis megteremtése nem eldobni való. Noszlopi okos, modern univerzumot teremt az *Örkény besírna* lapjain, ami a magyar irodalmi hagyományokra támaszkodva a maga módján legalább annyira groteszk és abszurd, mint emberi életünk mindennapjai.

NEM KIJÁRAT

Kötter Tamás: *Nem kijárat*.
Apró hazugságok egy férfi
életéből; Kalligram Kiadó,
2019

„Tisztességes hazugság nem bűn” – idézte gyermekkoromban anyám sokszor dédnagymamám, amikor arra gondolt, hogy vannak dolgok, amelyeket jobb elhallgatni a férj elől, és akkor nincs konfliktus. Anyám hangsúlyozta, ilyenkor nem nagy horderejű dolgokat titkolt el dédnagymamám a dédnagypám elől, csak mondjuk egy rendkívüli pénzkidrást. Nem kell őt felizgatni, tette hozzá, ugyanis gyenge a szíve.

Kötter Tamás legújabb novelláskötete pont hazugságokra, elhallgatásokra épül, lazán összefüggő történetek szövevénye. És ez az ötlet, a hazugság köre szervezni a sztorikat, izgalmas. Amióta ugyanis létezik virtuális világ, nagy hatásal van a párkapcsolatokra is. Korábban, ha a férj és feleség között konfliktus alakult ki, kénytelenek voltak egymással beszélni. Aztán az e-mail, a cset már lehetővé tette azt, hogy egy megértő kollega(nő) számára virtuálisan panasz-

kodja ki magát a sértett házastárs. A ránk zúduló virtuális párkapcsolati kínálat pedig fogyaszthatóvá teszi az emberi kapcsolatokat. Mindig azt hisszük, van jobb, pedig nem feltétlen. (Hozzátenném azt is, akik nem találkoznak a valós térben, talán nem véletlen.)

Kötter hősei is kalandoznak a virtuális térben, esendő emberek, akikkel hol felemelő, hol ironikus, máskor szimplán vicces sztorik esnek meg. Mindehhez háttérül szolgál a nyolcvanas évek, majd a kilencvenes évek vadkapitalista világa és a jelen, a már ötvenéves főhős. Köttert szokták a

magyar Houellebecqnek is nevezni, de ennél jóval több. Persze regényhőseit hasonló kérdések foglalkoztatják, mint a francia szerzőét. Kiemelendő ebből a fiatalság megőrzésének titka, amelyhez mindenféle szépséget beavatkozásokkal hozzá lehet jutni, itt azonban a novellák főhőse szépséget beavatkozás nélkül szeretné ötvenévesen is meghódítani a huszoneves lányokat. A főhős minden életciklusából olvashatunk egy sztorit az arra az időszakra jellemző hazugsággal. Gyermekkori szocializációjában meghatározó szerepet játszott a nagyapa, annak második világháborús élményei és politikai példaképe, Horthy. Egy-egy epizódban szerepelnek a főhős munkatársai, szeretői, számára elérhetetlen alakok. Szerelméről szó sincs, vágyakról annál inkább.

Kötter Tamás könyvei izgalmas színpaltjai a kortárs irodalomnak. Hőseinél realitán ábrázolja a vágyakat, a félresiklásokat is, nem szemérmeskedik, és ez jó. Szereplői esendő emberek, nem papírmásé figurák, némileg kiábrándultak. E kötetben emlékezetes szereplő a faluban „klubdelutánokat” ren-

dező Márton bácsi, aki videókazettán pornót néz a főhőssel.

A kilencvenes évek vadkapitalista világát úgy ábrázolja a szerző, ahol elsősorban nem tudással, ügyeskedéssel lehetett érvényesülni, és könnyen el lehetett bukni. A főhős, Zoltán ad kölcsön korábbi főnökének, akit uzsorások szorongatnak. Ez a világ hasonló a Kerékgyártó István kötetében ábrázoltakhoz, bár itt kevésbé hangsúlyos a politika, a gazdaság változásai jelennek meg inkább.

Érdemes kicsit hosszabban elidőzni a párkapcsolatok ábrázolásánál. Sajátosan macsó nézőpont a főhősé. Házasságot nem szerelemből köt, a nők leginkább vágyának tárgyai. Minél fiatalabbak, annál jobbak. Az 1980-as években még lassúzni vágyik a főhős, ami akkoriban népszerű tánc volt. A lassúság abban a formájában, ahogy azt az 1980-as évek tinije művelték, a *Házibuli* című francia film hatására terjedt el. Színtere lehetett házibuli, osztálykirándulás vagy diszkó is. A főhős számára a tánc eszköz arra, hogy megpróbálja meghódítani Vivient, ami azonban nem sikerül

Dr. Tóth Eszter Zsófia

neki, még később sem. A lány inkább a sportoló Csabát választja. Később ingatlanügynökként a kiszemelt lányokat – akiket olyan partnerkeresőn ismer meg, ahol idősebb férfiak szexuális szolgáltatásokért cserébe anyagilag támogatnak fiatal lányokat – a kiadandó lakásokba viszi. Amikor minderre fény derül, a legutolsó lányt a főnöke lecsapja a kezéről. A főhős világában más a látás és más a valóság. A látszat házasság, gyermekek, még a szuburbanizációból is kiveszik részüket, amikor kiköltöznek a városból. A feleségről annyit tudok meg, ez az ő vágya, akarata előtt a főhős meghajol, annak ellenére, hogy tudja, kamasz gyermekei számára ez nem vonzó lehetőség. Bármennyire is kiábrándító a párkapcsolatok ilyen jellegű ábrázolása, nagyon realista. Ezért fontos e kötet is a szerzőnek. Másrészt jó stílusban megírt, könnyen olvastatja magát, aki érzékeny a szatirikus hangvételre, néha azt veheti észre, hogy hangosan nevet. És miért *Nem kijárat* a kötet címe? A legeslegvégén kiderül. Talán nem lepődünk meg azon, hogy a végkicsengés sem optimista.

színház

FEKETE PÉTER

Somogyi Gyula – Eisemann Mihály – Zágon István: Fekete Péter; Szabadkai Népszínház Magyar Társulat, Szabadka

A Szabadkai Népszínház Magyar Társulatának decemberi bemutatója ismét egy népszerű, klasszikus operett, Somogyi–Eisemann–Zágon: *Fekete Péter* című műve. Nem könnyű értelmező kritikát írni egy operetről, hiszen a műfajnak nem az elgondolkodtatás, hanem a szórakoztatás a célja és lényege, ennél fogva jellemzően egyszerű történettel, meglehetősen sematikus karakterekkel dolgozik. Ezzel látszólag ellentétben azonban jól megcsinálni egy operettet nem könnyű, hiszen a közönséget megnevetetni, meghatni, megkönnyeztetni ugyanúgy nehéz, mint elgondolkodtatni. Jó rendezés és jó színészek kellenek hozzá, ugyanis ebben a műfajban a legfontosabb az előadás dinamikája és a színészek jó testi kondíciója, ügyes, könnyed mozgása és jó énekhangja, -technikája, na meg persze a jó színészi játék is. A szabadkai társulat *Fekete Péter* című előadása mindezeknek a kritériumoknak megfelel, a közönség jól szórakozik, nevet, meghatódik, és belefeledkezik az ismerős, fülbemászó slágerekbe. Számomra azonban az előadás ennél többet is adott, meghatott, és a szívem elszorult, nem a bugyuta szerelmi szálai miatt, hanem egészen más miatt, ezt pró-

bálom ebbe az írásba belefoglalni.

Az előadás nyitóképe egy nagy, fekete – leginkább szekrénynek tűnő – láda, amelynek lassan kinyílik a két ajtaja, és benne egymáshoz préselődve, mindenféle kicsavart pózban láthatók a színészek, akik vidáman, mintha ez lenne a természetes helyzetük, kijönnek, kiugrálóknak – kinek hogyan sikerül –, és elkezdik a produkciót. A közönség persze nevet, hiszen már a nyitókép is komikus, és a színészek is viccesek. Az előadás viszont kicsit furcsa. Azt szoktuk meg, hogy az operettekben komoly díszlet van, ragyogó jelmezek, kavalkád, sok színész. Itt viszont a díszlet ebből az egy ládából áll, és a színészek száma is kisebb az operettekben szokásosnál. A címszerepet alakító Hajdú Tamáson kívül mindenki több szerepet játszik, sőt ugyanazt a szerepet – persze mellékszerepekről van szó – több színész is játssza, attól függően, hogy éppen melyikük „ér rá” bejönni mondjuk szobalánnyként, szakácsnőként stb. Természetesen a jó színészi játéknak köszönhetően nem okoz semmiféle zavart ez a „szegényes” megoldás, ami ugyanígy elmondható az egyszerű díszletről is, hiszen ez az egy láda nagyon sok funkciót lát el, és rendkívül ötletes megoldásokkal fontos szerepe is van, hiszen a közönség nagyon sokszor azon nevet, milyen vicces például, hogy a fekete ládára fehér krétával fel-

rajzolt gyertya lángjánál gyújtja meg a színész a cigarettáját, vagy a felrajzolt vázába valódi (mű) virágot tesz. A látszólagos „szegénység” tehát határozottan gazdagítja az előadást. A jó ötletek, a kreatív díszlet (Kovács Dániel Ambrus & DAMON) természetesen mit sem érne, ha a színészi alakítások nem lennének ugyanilyen jók. Mindegyik alakítás kifogástalan, számomra azonban három kiemelkedett a többiekéből, az egyik a címszereplő Hajdú Tamásé, akinek talán a leginkább alkalmas mind a mozgása, mind az énekhangja igazi operettszerepre, ugyanakkor a kedves, ügyefogyott, kétfalás, nagyon szerethető figurát is hitelesen alakítja. A másik Pámer Csilláé, akinek főszerepe egy titkárnő, aki reménytelenül szerelmes a főnökébe. A titkárnő – természetesen a megfelelő sztereotípiát hozva – jellegtelen, szürke, külsejére nem adó, ijedt kis nő, aki azonban okos, ügyes, szorgalmas. Pámer Csilla rendkívül kifinomult, apró gesztusokkal nagyon őszintén és hitelesen formálja meg ezt a figurát, majd később a kis titkárnőből hódító nővé változott is, sőt a különböző mellékszerepeket is, amelyek között éles ellentétek vannak, de mindegyik alakítása sallangmentes, őszinte, hiteles. Számomra az előadás egyik legmeghatározóbb élménye az ő játéka, tagadhatatlan és egyre inkább megmutatózó tehetségének bizonyossága. A harmadik pedig

Fotó: Kovács Attila

Baráth Attila Charlie-alakítása. Charlie egy állandóan részeg, bohém, züllött alak, aki csetlik-botlik, esik-kel, ugyanakkor van egy sármos megjelenése és némi arisztokratikus felsőbbrendűség-tudata. Hiteles, egyszerű, mesterkéltől, ripacskodástól mentes az alakítás, amely ettől szerethető és megnevetető lesz. Azt hiszem, először láttam Baráth Attilát ennyire könnyedén, természetesen játszani, talán ezért volt számomra ilyen kiemelkedő ez az alakítás.

A több mint két óra nagyon dinamikus, kemény munkát igénylő előadás végén a színészek visszamásznak és bepréselődnek abba a szekrénybe, amelyből az est kezdetén kijöttek, amellyel mint díszlettel és kellékekkel az egész előadást végigcsinálták. A fények kialszanak, a közönség tapsol, a színészek meghajolnak. Az én szívem pedig azért szorult el ekkor is, és

az előadás alatt többször, mert tudom, hogy ezek a színészek milyen körülmények között dolgoznak nap mint nap a csipkegyárban hosszú évek óta, hogy a próbateremben hideg van, kosz, hullik a vakolat, a mosdó állapota leírhatatlan. A közönség estéről estére eljön a „színházba”, amely nem is színház, de legalább meleg van, és van használható mellékhelyiség, a színészek pedig nevetnek, nevetetnek, énekelnek, táncolnak, ragyognak, de azt, hogy milyen körülmények között alkották meg, amit a közönség megtapsol, alig tudja valaki. Ez jutott eszembe többször is a „szegényes” díszletet és a színészek fáradhatatlan munkáját csodálva, ettől szorult el a szívem, és hatódtam meg.

Szereplők: Hajdú Tamás, Ralbovszki Csaba, Fülöp Tímea, Pámer Csilla, Sziráczy Katalin m. v., Baráth Attila

Rendező: Mezei Zoltán

GUSZTÁV

Gusztáv a hibás mindent; dramaturg: Góli Kornélia; Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka

Vannak olyan emberi tulajdonságok, amelyek együttesét az elmúlt korok művészei egy-egy szimbolikus figurában tudták a legjobban megragadni. Jelenleg a bohóc, azaz a Joker alakja az, amiről sokan beszélnek egy rendkívül érdekesen és eredetien újragondolt filmadaptáció kapcsán. A magyar kultúrtörténetben van egy hasonlóan jól ismert szimbolikus alak, Gusztáv, akinek személyisége teljesen más összetevők eredménye, mint a Jokeré. Ő a 60-as, 70-es évek Magyarországnak szürke kisembere.

A Kosztolányi Dezső Színház decemberi bemutatójának Gusztáv a főszereplője. A rendező (Kokan Mladenović) és a színészek az előadásban azt mutatják meg, hogy szerintük ma hogyan élnek, mit csinálnak a Gusztávok. A bemutató előtti reklámkampányban a színészek Gusztáv-álarcban járták a várost, felvételek készültek róluk, megjelentek a

híradásokban. Ez a produkció ugyanis nem egy Gusztávról szól, hanem sokról, sőt arra is utal: elképzelhető, hogy mi is Gusztávok vagyunk. Erre hívta fel a figyelmünket már a bemutató előtti akció is, hiszen Szabadka jól ismert helyein jelentek meg, olyan ügyeket intézve, mint mi. Az előadás is úgy kezdődik, hogy a színészek még maszk nélkül megállnak a rivaldán, és a közönséget nézve egymásnak mutogatják, hogy ki hasonlít Gusztávra, majd úgy végződik, hogy Gusztáv lelétezik a színpadról, és a nézőtlen át kimegy.

Az előadás híven a rajzfilmsorozathoz epizódokból áll, minimális verbális közlés van benne, a történeteket zenei és egyéb hangeffektusok alafestésével adják elő, amely hangokat a színészek produkálják rendkívül kreatív és érdekes megoldásokkal a színpad szélén felállított műszaki asztalnál. És hogy milyen is a XXI. század elején élő Gusztáv? Természetesen ő az, akit a főnöke igazságtalanul kirúg, de az is ő, aki a többletmunkát elvégzi az igazságtalanul kirúgott

munkatársa helyett; ő az, aki besúgja az ismerőseit, akik látszólag rendszerellenes viselkedést mutatnak, teszi ezt azért, hogy a maga biztonságát megőrizze, de végül természetesen őt is letartóztatják; ő az, aki egy szendvicset elutazik a nagyvárosba a tüntetésre; ő az, aki a televízió hirdetésein bedőlve minden újabb akciós terméket megrendel, aki párt is közvetítés segítségével szerez magának stb. Ahogyan ettől a színházról és a rendezőtől megszokhattuk, ez az előadás is politikailag nagyon bátor, ugyanakkor a nézők aktuális problémáit is naprakészen mutatja fel úgy, hogy miközben nevetünk a valóban vicces jeleneteken, érezzük, hogy valójában a saját gyarlóságainkkal szembesítenek minket.

Az előadásban újra és újra ismétlődik egy jelenet: Gusztáv este fáradtan hazamegy (mászik, mint egy csótány), lefekszik elővesz egy kis angyalfigurát, majd imádkozik, és elalszik. Álmában ő Einstein, Gandhi, Leonardo da Vinci, Superman és más hasonló nagy ember, hős. Végül, amikor ez már so-

Tóth Ágota

Fotó: Molnár Ekvárd

kadszor ismétlődik, megjelenik az angyal egy varázspálcával, és lehetőséget ad neki, hogy hármat kívánjon. Gusztáv sok pénzt kér először is, másodszor is. Az angyal mindannyiszor megkérdezi, hogy nem szeretne-e olyan lenni, mint Einstein vagy a többi hős, ahogyan azt az imáiban kérte, de Gusztáv továbbra is csak még több pénzt kér. A harmadik kívánság kimondása után az angyal (Szorcsik Kriszta) dührohámot kap, először finoman, majd egyre dühösebben, végül már habzó szájjal szidja Gusztávot, majd elrohan. Nagyon erős jelenet, egyrészt a színészről rendkívül hatásos alakítása miatt, másrészt pedig azért, mert – szá-

momra legalábbis – ez a jelenet az, amely a legjobban és legfájdalmasabban mutat rá közösségünk kisemberének gyarlóságára.

Gusztáv népszerű rajzfilmfigura volt, sok epizód elérhető a YouTube-on, és sokan nézik még ma is. Az előadás méltó újraélesztése ennek az ikonikus alaknak, amit az is mutat, hogy a bemutató óta mindig telt házzal játsszák. Am ez sajnos azt is jelenti, hogy az előadás súlyos igazságot hordoz: Gusztáv fél évszázad alatt nem változott semmit.

Szereplők: Búbos Dávid, Kučov Boris, Mészáros Gábor, Mikes Imre Elek, Szorcsik Kriszta

Rendező: Kokan Mladenović